

OFFICERSDASSEN

Militaire Spectator

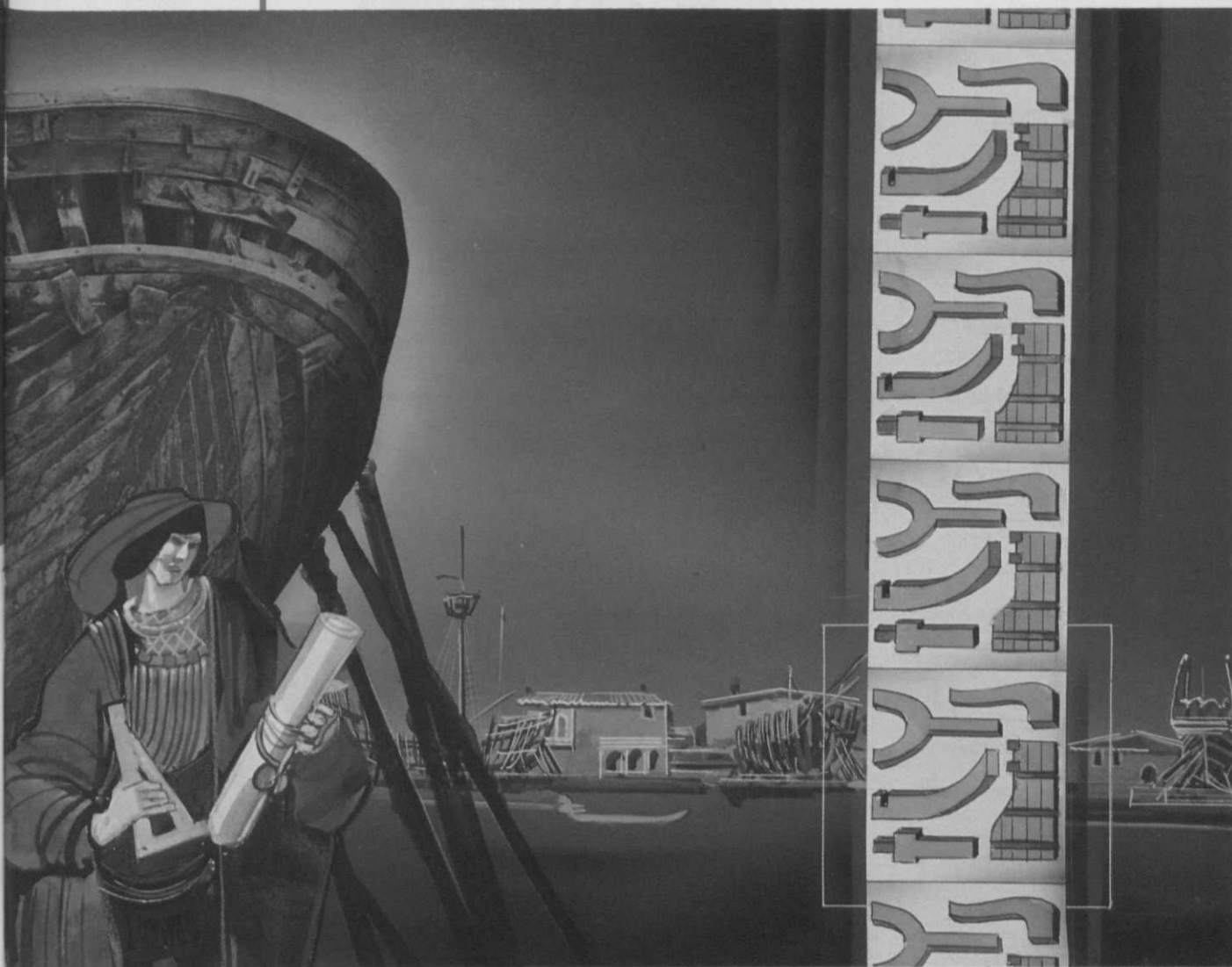

FOTO NNI

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE

Reeds in het Koninkrijk Venetië deed men
aan standaardisatie! Over defensie en
standaardisatie een bijdrage op blz. 161

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: drs. F. J. J. Princen
Peuleyen 164, 2742 EP Waddinxveen

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
brigade-generaal der genie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 3 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Kon. luchtmacht

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

Ir. E. I. D. L. G. Margherita
generaal-majoor van de technische staf

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADruk VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	150
<i>Editoriaal:</i> Interoperabiliteit	151
drs. P. J. R. Baeten: CSE-verdrag: einde van het Koude-Oorlogtijdperk	153
E. M. Mansveld: Standaardisatie en defensie in het veranderende Europa	161
drs. J. de Lange: Efficiënte bedrijfsvoering en de politiek. Laveren tussen Scylla en Charybdis	166
mr. J. B. Mus: Nieuwe kansen op collectieve veiligheid?	171
J. C. A. C. de Vogel: Polen op weg naar 2000	177
J. van der Straeten: Wie is vriend, wie is vijand? Het identificatieprobleem bij de luchtverdediging	186
<i>Boeken</i>	191
<i>Vakpers:</i> De VS een aerospace-natie?	196

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cf VS 2-1100

KL-med. 53.84. Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier (891101).

KL-med. 78/385K. Cursus Hogere Militaire Vorming aan de Hogere Krijgsschool (891211).

KL-order 09/8. Voorziening kaarten en overige geografische informatie (891211).

KL-med. (DPKL) 78/55. Opleiding aan instituten voor wetenschappelijk onderwijs (900724).

KL-order (CLAS/BSL) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling ge-

dragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL-publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B schoonmaakartikelen (900814).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-6/1. Subject indicator code (2e dr.). Aanpassing aan de wijzigingen van de Allied procedural publication APP-3 en de verwerking van de wijzigingen op het nationale supplement bij de APP-3 leidden tot deze nieuwe druk.

VS 11-21. Verbindingen in de KL, netradioverbindingen (3e dr.). Deze druk was noodzakelijk wegens: opnemings nieuwe

radio-installaties en berichtenverwerkend apparaat, opnemings nieuwe nomenclatuur FM-3600/4600-serie, en afvoering VRC/VRQ-serie.

VS 11-14. Verbindingswoorden, adres-aanduidingen en telecommunicatienummers (5e dr.). Deze druk was nodig wegens: invoering verbindingadresnummersysteem, diverse reorganisaties waardoor de bijlagen stationsroepnamen moesten worden aangepast, en automatisering van het legerkorpsrayonverbindingssysteem waardoor het onderwerp telefooncentraleroepnamen moest worden aangepast.

KL-med. 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd. Deze vervangt de verouderde Lamed 85.1, vastgesteld bij brief SSOV/66859 van 6 maart 1984, die hiermee vervalt.

KL-med. 85.2. Facsimileberichten. Deze vervangt de verouderde LaO 85.2, vastgesteld bij brief LAS/76.369/H van 14 juli 1989, die hiermee vervalt.

KL-med. 86.14. Verwerving of wijziging van telecommunicatievoorzieningen. Deze vervangt de verouderde LaO 86.14, vastgesteld door de Chef LaS bij brief 74.159 van 2 dec. 1986, die hiermee vervalt.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen? Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Peuleyen 164, 2742 EP Waddinxveen.

Interoperabiliteit

Bij oefeningen met de NAVO-bondgenoten zal de Nederlandse militair regelmatig constateren, dat op velerlei gebied verschillen bestaan die, als er geen maatregelen worden of waren genomen, tot problemen in de samenwerking zouden leiden. In een eerder editoriaal (*MS* 158(1989)(6)) is reeds uitgebreid ingegaan op het taalprobleem, maar er zijn aanzienlijk meer aspecten, die regelingen noodzakelijk maken. Men kan hierbij denken aan zaken als tactische doctrine, commandobevoegdheid, bevels- en staftechniek, procedures, verbindingen, (eventueel) logistieke ondersteuning en samenwerking met civiele instanties.

Om de samenwerking te optimaliseren zal men verder op de hoogte moeten zijn van de capaciteit en de wijzen van inzet van de middelen, waarover de bondgenoot beschikt, gewoonten en gedragingen, ervaring, geoefendheid, enzovoort.

In NAVO-verband zijn inmiddels vele procedures en andere zaken vastgelegd in Stanags („Standardization agreements”) en aanvullend in de SOPs („Standing operation procedures”) op de verschillende geallieerde bevelschelons. Opmerkelijk is, dat de krijgsmachtdelen veelal meer bekend zijn

met de wijze van samenwerking met het overeenkomstige krijgsmachtdeel van de bondgenoten dan met de andere Nederlandse krijgsmachtdelen. Dat is niet verwonderlijk, want vele jaren heeft elk van de krijgsmachtdelen de aandacht gericht op een ander (deel van het) operatiegebied. Daardoor is ook een intensieve samenwerking ontstaan met die bondgenoten, waarmee in een conflict met het Warschau-Pact gezamenlijk zou worden opgetreden. Die samenwerking komt in de vredessituatie onder andere tot uiting in gezamenlijke scholing, stafoefeningen en oefeningen met troepen, uitwisseling van cursisten, zogenaamde *Patenschappen* op bataljons- en overeenkomstige niveaus en veelvuldig stafoverleg. Op grond van deze wijze van uitwerken van interoperabiliteit mag worden verwacht, dat in een onverhoopt Oost-Westconflict de samenwerking op effectieve wijze zal plaatsvinden. Het optreden was, waar het de Koninklijke landmacht betrof, tot dusver gericht op de Noordduitse laagvlakte en de bondgenoten, waarmee waarschijnlijk zou worden samengewerkt, waren bekend.

De taken, die in het kader van de Defensienota 1991 aan de krijgsmachtdelen zijn opgedragen, zijn ruimer dan tot voor kort het geval is geweest. Bovendien moet nu rekening worden gehouden met een inzet in andere gebieden; dat laatste geldt met name voor de land- en de luchtmacht.

Het lijkt echter aannemelijk ervan te kunnen uitgaan, dat in het geval van een grootschalig conflict de samenwerking met dezelfde bondgenoten en op overeenkomstige wijze als tot dusver zal plaatsvinden. Verwacht mag worden dat bij die intensieve samenwerking nu ook de strijdkrachten van andere landen van het bondgenootschap direct zullen worden betrokken. Bij een inzet in het kader van crisisbeheersing, waarbij inzet van eenheden zowel in als buiten Europa mogelijk is, zal de situatie waarschijnlijk anders zijn. De in dit kader in te zetten eenheden zullen in Europa mogelijk nog wel in NAVO-verband worden ingezet, maar daarbuiten zal men echter vrijwel zeker rekening moeten houden met een samenwerking in een ander verband en met niet-NAVO-landen. Ook mag men aannemen dat bij de uitvoering van die taken, en bij VN-vredesoperaties, nauwe samenwerking met de an-

dere krijgsmachtdelen zal plaatsvinden. De recente ervaringen in het Midden-Oosten bevestigen in feite reeds deze laatste veronderstelling.

Op het gebied van interoperabiliteit zijn door de NAVO reeds veel regelingen getroffen. Het ontwikkelen ervan heeft jaren gevergd en op grond van ervaringen, opgedaan tijdens oefeningen zijn de regelingen zo nodig aangepast. Derhalve mag ervan worden uitgegaan dat de regels zijn uitgebalanceerd en voor vele situaties geschikt zijn voor toepassing. In het geval van een crisis zal doorgaans onvoldoende tijd ter beschikking zijn om regels te ontwerpen, die geheel zijn afgestemd op de dan geldende situatie. Het verdient daarom aanbeveling bij toekomstige operaties in beginsel de NAVO-regels en -procedures te hanteren, ook al zijn niet-NAVO-landen erbij betrokken. Uiteraard kan men aanvullend specifieke regels en procedures afspreken.

Ervan uitgaande, dat de NAVO-procedures en Stagnas zoveel mogelijk toepassing zullen vinden, zal de nadruk kunnen worden gelegd op het gezamenlijk oefenen met eenheden uit landen, waarmee naar verwachting in voorkomend geval samenwerking zal plaatsvinden. Op grond van de tijdens die oefeningen opgedane ervaringen, en rekening houdend met de verwachte specifieke omstandigheden, kunnen de procedures verder worden gepreciseerd en geschikt gemaakt voor het veronderstelde optreden.

Bij het opzetten van deze soort internationale oefeningen kunnen reeds aanwezige ervaringen worden benut. De Nederlandse krijgsmachtdelen, die met bepaalde wijzen van optreden geen of nauwelijks (meer) ervaring hebben, kunnen hiervan gebruik maken om de nodige expertise op te bouwen. In dit verband moet onder andere worden gedacht aan het verkrijgen van kennis en ervaring met het inzetten van luchtmobiele eenheden. Met die benadering wordt (hopelijk) voorkomen, dat fouten, waaruit anderen reeds lering hebben getrokken, opnieuw worden gemaakt.

In de Nederlandse situatie zullen bij de eventuele inzet van luchtmobiele eenheden in ieder geval twee krijgsmachtdelen zijn betrokken. Bij andere vormen van inzet van Nederlandse eenheden kan, zoals hiervoor reeds werd vermeld, samenwerking tussen drie krijgsmachtdelen aan de orde zijn. Deze interservicesamenwerking is tot dusver betrekkelijk weinig beoefend; niet met troepen, maar ook niet met staven. Als eerste stap op de weg tot samenwerking tussen de krijgsmachtdelen is echter scholing nodig. Daarna kan worden overgegaan tot het oefenen van staven en troepen.

Aangezien vele militairen met deze vorm van samenwerking te maken zullen krijgen, is het gewenst de scholing daarvoor onder te brengen in de loopbaanopleidingen van de krijgsmachtdelen. Indien de stafscholen daarmee worden belast, zal de komende integratie van die scholen op Ypenburg de uitvoering ervan zeker vereenvoudigen.

drs. P. J. R. Baeten
vaandrig der intendance

CSE-verdrag: einde van het Koude-Oorlogtijdperk

Op 19 november 1990 tekenden de 22 deelnemers aan de onderhandelingen over Conventionele Strijdkrachten in Europa (CSE) in Parijs een verdrag, dat algemeen wordt beschouwd als een mijlpaal in de geschiedenis van de naoorlogse onderhandelingen over conventionele ontwapening en internationale betrekkingen. Militair gezien betekent het CSE-verdrag het einde van de militaire Oost-Westtegenstelling zoals Europa die kende sedert het einde van de Tweede Wereldoorlog, terwijl het politiek gezien het einde inluidt van het tijdvak in de internationale betrekkingen dat onder de naam Koude Oorlog bekend is geworden.

De doelstelling van dit artikel is de geïnteresseerde lezer in begrijpelijke taal te informeren omtrent hetgeen in dit belangwekkende verdrag is overeengekomen. Alvorens nader in te gaan op totstandkoming en inhoud van het CSE-verdrag, kort de geschiedenis van de onderhandelingen over conventionele ontwapening.

Onder *ontwapening* wordt algemeen verstaan: het *vermindere*n van bestaande troepen, wapens of wapensystemen.¹ Het begrip ontwapening mag niet worden verward met het begrip wapenbeheersing. Onder het begrip *wapenbeheersing* vallen ook maatregelen die *geen vermindering* van troepen, wapens of wapensystemen inhouden. Daarbij kan worden gedacht aan maatregelen om, nu of in de toekomst, wapenproductie en/of wapenvernieuwing te beperken, de gevaren voor het ontstaan van een conflict te verminderen en het gebruik van bepaalde wapens aan banden te leggen. Voorbeelden van wapenbeheersingsovereenkomsten zijn het Kernstopverdrag (1963) en het Non-proliferatieverdrag (1970).

Geschiedenis conventionele ontwapening

In dit artikel ligt de nadruk op ontwapening, ofwel

het verminderen van bestaande troepen, wapens of wapensystemen. Afschaffing van militaire uitrusting stond reeds William Penn (1693), Abbé de St.-Pierre (1713) en Immanuel Kant (1795) voor ogen. Aan het einde van de 19e eeuw trachtte men voor het eerst tot afspraken te komen over ontwapening, om daarmee het dilemma van het wantrouwen van elkaars bedoelingen te omzeilen. Dat resulteerde in de door tsaar Nicolaas II van Rusland bijeengeroepen „Haagse Vredesconferenties” van 1899 en 1907, die uitliepen op een fraaie intentieverklaring in plaats van werkelijke maatregelen.

Na de Eerste Wereldoorlog beleefde de ontwapeningsgedachte een nieuwe bloei. Op basis van het vierde van Wilsons veertien punten en art. 8 van het Convenant van de Volkenbond stelde de Volkenbondsraad in 1925 een Voorbereidende commissie voor de Ontwapeningsconferentie in, die op 9 december 1930 met een ontwerp-ontwapeningsverdrag kwam. De ontwapeningsconferentie werd op 2 februari 1932 te Genève geopend, maar de reeds gespannen internationale verhoudingen verijdelden enig succes. Pogingen in 1936, 1937 en 1938 om de zaak alsnog op gang te brengen waren gedoemd te mislukken.

Na de Tweede Wereldoorlog werden de internationale betrekkingen jarenlang gekenmerkt door een confrontatiepolitiek van de beide grootmachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, waarin nauwelijks ruimte was voor besprekingen over vermindering van bewapening. Het dieptepunt in die periode was de Cuba-crisis van 1962. Daarna begon een nieuwe periode in de internationale verhoudingen, een periode veelal aangeduid met het (westerse) begrip *détente* of het (Russische) begrip *vreedzame coëxistentie*. Beide bondgenootschappen streefden naar een verbetering van de

¹ K. A. Nederlof — *Lexicon politiek-militair-strategische termen*. Samsom, Alphen aan den Rijn (1984)118.

onderlinge betrekkingen, teneinde de kans te verminderen dat spanningen uit de hand zouden lopen en tot militaire confrontaties uitgroeien.

MBFR

Tegen die achtergrond startten op 30 oktober 1973 in Wenen besprekingen die tot doel hadden via onderhandelingen over het wederzijds verminderen van troepen en wapens of wapensystemen te komen tot evenwichtige (lagere) niveaus van bewapening in Centraal-Europa. Behalve de VS en de Sovjet-Unie namen ook de bondgenoten van beide landen deel aan deze besprekingen over *Mutual and balanced force reductions* (MBFR). De halsstarrige weigering van de landen van het Warschau-Pact opening van zaken te geven en moeilijkheden bij het behandelen van bewapening frustreerden de onderhandelingen echter vanaf het begin.

Als gevolg van onoverbrugbare tegenstellingen verkeerden de MBFR-onderhandelingen vele jaren in een uitzichtloze impasse. Veranderende politieke, financieel-economische en militaire belangen leidden ertoe dat in andere forums, in het bijzonder de Conferentie voor veiligheid en samenwerking in Europa (CVSE), de gedachte ontstond dat gesprekken over conventionele wapenvermindering in een bredere politieke context zouden moeten plaatsvinden.²

De eerste besprekingen over een mandaat voor een nieuw forum voor onderhandelingen over conventionele-wapenvermindering vonden plaats in februari 1987 in Wenen, en wel in het kader van de derde CVSE-vervolgconferentie. Na twee jaar overleg werd dit mandaat voor onderhandelingen over „Conventionele strijdkrachten in Europa” op 15 januari 1989 tijdens die derde CVSE-vervolgconferentie geparafeerd. Met die parafering van de „nieuwe” CSE-besprekingen was op 2 februari 1989 (na 16 jaar onderhandelen zonder concrete resultaten) de weg vrij voor het beëindigen van de „oude” MBFR-onderhandelingen.

CSE

In een geest van *le roi est mort, vive le roi!* zijn op 9

² L. W. Veenendaal — Van MBFR tot CFE: verbale exercities als leerproces. *Int. Spect.* (1989)(8)469-475.

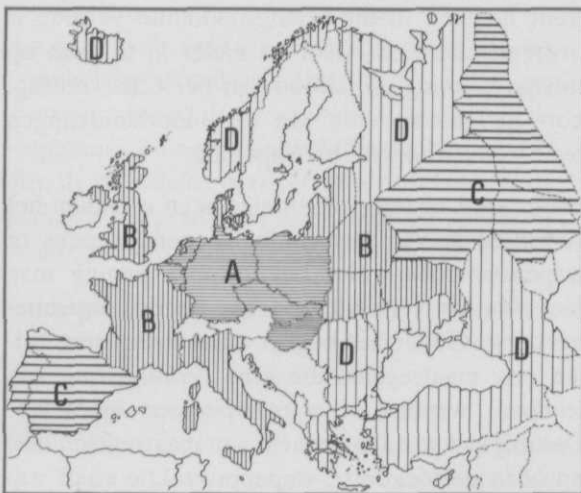
maart 1989 in Wenen de onderhandelingen over Conventionele strijdkrachten in Europa formeel begonnen.

De CSE-onderhandelingen worden gevoerd binnen het kader van de CVSE, maar niet alle 34 CVSE-landen nemen rechtstreeks deel aan de besprekingen. De werkelijke onderhandelingen worden gevoerd door de 22 landen die zijn aangesloten bij de NAVO of het Warschau-Pact. De 12 niet-gebonden CVSE-landen worden door de deelnemers regelmatig op de hoogte gehouden van de voortgang bij de besprekingen.

De doelstellingen van de onderhandelingen zijn in het mandaat van de CSE-onderhandelingen als volgt geformuleerd:

- het bereiken van een veilige en stabiele balans van conventionele bewapening op lagere niveaus;
- het elimineren van ongelijkheden die nadelig zijn voor stabiliteit en veiligheid;
- de eliminatie, als een zaak van hoge prioriteit, van de mogelijkheid om een verrassingsaanval te doen en om een grootschalige offensieve actie te beginnen.

Het toepassings- of reductiegebied loopt van de

Atlantische Oceaan tot de Oeral (ATTU), waarbij het CSE-mandaat uitdrukkelijk de mogelijkheid openlaat dat toepassingsgebied onder te verdelen in regionale subzones (*regional differentiation*).

In het kader van de CSE-onderhandelingen wordt gesproken over „alle op land gestationeerde conventionele strijdkrachten die zich binnen het reductiegebied bevinden”; derhalve niet over zee-strijdkrachten en atomaire, biologische en chemische wapens.

In het voorgaande zijn enkele belangrijke punten uit het mandaat aan de orde gesteld. Dat mandaat heeft in belangrijke mate richting gegeven aan de onderhandelingen. In het volgende zal ik ingaan op deze onderhandelingen voor zover ze belangrijke consequenties hebben gehad voor het uiteindelijke onderhandelingsresultaat. Voor een uitgebreidere beschrijving van de CSE-onderhandelingen verwijs ik naar het artikel „CFE: een jaar onderhandelen over conventionele-wapensvermindering” (MS 159(1990)(6)246) en de regelmatige rapportages van de Atlantische Commissie in haar uitgave „Atlantisch Nieuws”.

CSE-onderhandelingen

In de eerste ronde van de onderhandelingen die op 9 maart 1989 begonnen dienden zowel de NAVO als Warschau-Pactlidstaten voorstellen in. Het NAVO-voorstel bevatte een aantal punten die ruim anderhalf jaar later een belangrijk onderdeel van het CSE-verdrag vormen. Ten eerste stelde de NAVO voor een *toereikendheidsregel* in te stellen. Deze „regel” houdt in, dat geen enkel land meer dan 30% van het totale aantal wapens binnen een wapencategorie mag verwerven. Tevens stelden de NAVO-lidstaten de Warschau-Pactleden een *zg. gestationeerde-strijdkrachtenregel* voor. Deze „regel” houdt in, dat geen van de deelnemers aan de onderhandelingen meer dan een bepaald (in onderhandelingen te bepalen) aantal parate eenheden en bewapening mag stationeren in landen behorende tot een van de bondgenootschappen. Voorts stelden de NAVO-leden voor het reductiegebied (ATTU) onder te verdelen in concentrische subzones, waarbij voor elke subzone subplafonds dienen te worden vastgesteld, met het doel destabiliserende concentratie van strijdkrachten (bv. langs de grens of in één bepaald gebied) onmogelijk te maken. In de hierbij afgedrukte kaart is ATTU (A+B+C+D), incl. de Europese (A), uitgebreide Europese (A+B) en Atlantische-Oceaan(sub)zone (A+B+C), weergegeven.

De Warschau-Pactvoorstellen voorzagen in een gefaseerde vermindering van conventionele bewapening. De door het WP voorgestelde plafonds voor tanks, artillerie en pantsergevechtsvoertuigen vertoonden grote overeenkomst met die in de NAVO-voorstellen. De Warschau-Pactvoor-

stellen gingen echter verder dan die van de NAVO, aangezien de Warschau-Pactleden ook plafonds wensten voor gevechtsvliegtuigen, gevechtshelikopters en gestationeerd personeel.

In de daaropvolgende maanden kwamen NAVO en Warschau-Pact nader tot elkaar. In mei dienden de WP-lidstaten voorstellen in die aanvankelijk inhielden van de „toereikendheidsregel” en de „gestationeerde-strijdkrachtenregel”, en voor regionale subplafonds. Tijdens de NAVO-top van 29 en 30 mei 1989 gingen de NAVO-leden akkoord met het voorstel van president Bush om ook gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters in de onderhandelingen te betrekken. In het NAVO-voorstel van 13 juli 1989 werd het voorstel van 29 en 30 mei verder uitgewerkt, door het Warschau-Pact plafonds voor te stellen voor gevechtsvliegtuigen, gevechtshelikopters en gestationeerd personeel. Op 29 september 1989 vulde de NAVO opnieuw de voorstellen van eind mei aan, ditmaal met een uitgebreid pakket van maatregelen op het gebied van uitwisseling van informatie, verificatie en stabilisatie en non-circumventie.

De Warschau-Pactlidstaten kwamen op 28 september 1989 met nieuwe voorstellen voor vermindering van het aantal gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters, op 19 oktober gevolgd door voorstellen inzake informatie-uitwisseling, verificatie en stabiliserende maatregelen.

Op 14 december 1989 dienden zowel de NAVO als WP-lidstaten een ontwerpakte in voor een CSE-verdrag. Voor tanks, pantsergevechtsvoertuigen en gevechtshelikopters stelden de beide bondgenootschappen dezelfde plafonds voor; de plafonds voor artillerie, gestationeerd personeel en gevechtsvliegtuigen gaven een toenadering te zien.

Problemen

In tegenstelling tot het vruchtbare najaar van 1989 werd de voortgang van de besprekingen in het voorjaar van 1990 gekenmerkt door vertraging, met name van de kant van de Sovjet-Unie. De vertraging ontstond voornamelijk bij de besprekingen over gevechtsvliegtuigen en gestationeerd personeel. Bij de categorie gevechtsvliegtuigen was het probleem vooral de vraag of op land gestationeerde marinegevechtsvliegtuigen onder het

verdrag behoorden te vallen en of een apart plafond voor luchtverdedigingsjagers diende te worden vastgesteld.

De problemen bij de categorie gestationeerd personeel waren van andere aard. Op 13 februari 1990 bereikten de VS en de Sovjet-Unie in Ottawa overeenstemming over een plafond voor gestationeerd personeel. Begin maart 1990 kwam de Sovjet-Unie echter terug op haar instemming met het overeengekomen plafond en koppelde een akkoord over een ander plafond aan de uitkomsten van de onderhandelingen tussen de vier grote mogendheden (VS, Sovjet-Unie, VK en Frankrijk) en de beide Duitslanden (de zg. „twee-plus-vier-besprekingen”).

Het feit dat de Sovjet-Unie niet langer instemde met het overeengekomen plafond voor gestationeerd personeel hing sterk samen met de gevolgen die het openen van de Berlijnse muur en de Duitse eenwording voor het Warschau-Pact, en in het bijzonder de Sovjet-Unie, hadden. Enerzijds werd de Sovjet-Unie geconfronteerd met, als gevolg van de Duitse eenwording, sterk groeiende Duitse strijdkrachten³, en anderzijds met bondgenoten die de weg naar democratie betraden en niet langer Sovjetrussische troepen op hun grondgebied wensten. Met die ontwikkelingen keerde het vraagstuk van het gestationeerde personeel weer terug op de agenda van de onderhandelaars.

Eind juni werd bij de besprekingen weer belangrijke vooruitgang geboekt. De deelnemende landen werden het aan de onderhandelingstafel eens over een plafond en definitie voor tanks en voor pantsergevechtsvoertuigen. Al eerder in de onderhandelingen was overeenstemming bereikt over een definitie voor artillerie.

CSE-verdrag

Inmiddels begon de tijd voor de onderhandelaars te dringen, wilde men op 19 november 1990 tijdens een speciale CVSE-conferentie in Parijs kunnen overgaan tot het ondertekenen van een CSE-verdrag. Een aantal belangrijke geschilpunten dat nog voor november tot een oplossing diende te

³ De Duitse regering heeft zich in een verklaring bij het CSE-verdrag verplicht de personele sterkte van de Duitse strijdkrachten terug te brengen naar 370.000 man, waarvan niet meer dan 345.000 man tot de land- en luchtmachtstrijdkrachten mogen behoren.

worden gebracht waren o.a. de definiëring van gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters, plafonds voor artillerie en gevechtsvliegtuigen en regionale subplafonds voor de verschillende subzones.

In oktober 1990 werden die laatste geschilpunten door de ministers van buitenlandse zaken van de VS en de Sovjet-Unie, resp. Baker en Sjevardnadze, in onderling overleg opgelost. Met betrekking tot gestationeerd personeel werd besloten het overleg daarover voort te zetten in CSE-vervolgonderhandelingen. In een bij het verdrag gevoegde politieke verklaring verplichtten de deelnemers zich gedurende de duur van die vervolgonderhandelingen de personeelssterkte van hun strijdkrachten niet te verhogen.

Met het oplossen van de laatste geschilpunten was op 19 november 1990 de weg vrij voor het ondertekenen van het CSE-verdrag. Voor het eerst in de geschiedenis zijn daarmee afspraken gemaakt over vèrgaande verminderingen van conventionele bewapening.

In het voorgaande is het onderhandelingsproces geschetst sinds het begin van de besprekingen op 9 maart 1989. In het volgende wordt nader ingegaan op het resultaat van dat proces: het CSE-verdrag (hierna „het verdrag”). Per wapencategorie zal worden bekeken:

- welke plafonds (gezamenlijk en per bondgenootschap) men voor de desbetreffende bewapening is overeengekomen;
- wat de huidige NAVO- en Warschau-Pactniveaus van de desbetreffende bewapening zijn;
- hoeveel van de desbetreffende bewapening moet worden verminderd;
- wat met overbodig geworden bewapening moet gebeuren.

Voorts wordt een overzicht gegeven van de consequenties die het CSE-verdrag voor de Nederlandse strijdkrachten heeft. Ten slotte zal worden ingegaan op de in het verdrag opgenomen bepalingen over uitwisseling van informatie en inspectie.

Tabel 1 geeft antwoord op de eerste drie vragen.

Ad pantsergevechtsvoertuigen. Ten behoeve van het verdrag is deze categorie onderverdeeld in drie subcategorieën: *armoured personal carriers* (APC), *armoured infantry fighting vehicles*

Tab. 1 Overeengekomen plafonds, huidige NAVO- en WP-niveaus en vastgestelde verminderingen

	gezamenlijk plafond NAVO + WP	per bond- genoot- schap	maximum per land*	in parate eenheden	in per- manente opslag	niveau NAVO	niveau WP	vermindering NAVO		vermindering WP	
								aantal	%	aantal	%
tanks	40.000	20.000	13.300	16.500	3.500	25.091	33.191	5.091	20%	13.191	40%
pantser- gevechts- voertuigen	60.000	30.000	20.000	27.300	2.700	34.666	42.949	4.666	13%	12.949	30%
artillerie	40.000	20.000	13.700	17.000	3.000	20.620	26.953	620	3%	6.953	26%
gevechts- vliegtuigen	13.600	6.800	5.150	n.v.t.	n.v.t.	5.939	8.470	n.v.t.		1.670	20%
aanvals- helikopters	4.000	2.000	1.500	n.v.t.	n.v.t.	1.736	1.602	n.v.t.		n.v.t.	

* Dit aantal vloeit voort uit de „toereikendheidsregel”.

Tab. 2 Consequenties van het CSE-verdrag voor de Nederlandse strijdkrachten

gevolgen CSE-verdrag voor Nederland	plafond Nederland	niveau Nederland	vermindering Nederland		in permanente opslag	
			aantal	%	aantal	%
tanks	743	913	170	18%	56	6%
pantsergevechts- voertuigen	1.080	1.467	387	26%	n.v.t.	
artillerie	607	838	231	28%	n.v.t.	
gevechts- vliegtuigen	230	196	n.v.t.		n.v.t.	
gevechts- helikopters	69	91	22	24%	n.v.t.	

bron: min. v. defensie

(AIFV) en *heavy armament combat vehicles* (HACV). Per bondgenootschap mogen niet meer dan 18.000 (van de in totaal 30.000) pantsergevechtsvoertuigen behoren tot de subcategorieën AIFV en HACV. Van de 18.000 pantsergevechtsvoertuigen die behoren tot de subcategorieën AIFV en HACV mogen niet meer dan 1500 stuks tot de subcategorie HACV behoren.

Ad gevechtsvliegtuigen. Onbewapende opleidingsvliegtuigen (*unarmed trainer aircraft*) vallen niet onder de definitie van een gevechtsvliegtuig; opleidingsvliegtuigen die zijn afgeleid van een vliegtuigtype dat wel onder het verdrag valt (*combat-capable trainers*), worden wel tot de categorie gevechtsvliegtuigen gerekend. Op grond van het tweede protocol bij het verdrag is het voor een aantal (maximaal 550) gespecificeerde types *combat-capable trainers* mogelijk te worden gerangschikt onder de categorie *unarmed trainer aircraft*, waardoor die vliegtuigen niet meer ten laste komen van het plafond voor gevechtsvliegtuigen.

Het betreft hier de Su-15U en 17U, de Mig-15U, 21U, 23U en 25U (maximaal 130) en de Uil-28. Voorts is in een bij het verdrag gevoegde politieke verklaring vastgelegd, dat geen enkele staat over meer dan 400 en geen enkel bondgenootschap over meer dan 430 op land gestationeerde marinegevechtsvliegtuigen mag beschikken.

Ad aanvalshelikopters. De Sovjet-Unie mag behalve deze 2000 *attack helicopters* ook 100 helikopters van de typen MI-24R en 24K behouden.

Tabel 2 geeft een overzicht van de consequenties van het CSE-verdrag voor de Nederlandse strijdkrachten.

Ad aanvalshelikopters. Nederland mag volgens de NAVO-verdeelsleutel 69 van de in totaal 91 aanvalshelikopters behouden. De Nederlandse (ongewapende) Alouette III en Bo-105 helikopters worden tot de categorie *multiple-purpose attack helicopters* gerekend, omdat de NAVO-bondgenoten Frankrijk en BRD over bewapende ver-

sies van die types beschikken. Op grond van het vierde protocol bij het verdrag is het voor een aantal *multi-purpose attack helicopters* mogelijk te worden gerangschikt onder de categorie *combat support helicopters*, waardoor ze niet meer ten laste komen van het plafond voor *attack helicopters*.

Vernietiging wapening

Het verdrag bevat vijf procedures voor het realiseren van uit het verdrag voortvloeiende verminderingen, nl. versnijden in stukken, gebruik van explosieven, vervormen (verbuigen), verpletteren en gebruik als oefendoel. Verder biedt het inzake de categorieën tanks en pantsergevechtsvoertuigen de mogelijkheid een in het verdrag bepaald aantal voertuigen om te bouwen voor civiele doeleinden, onder voorwaarde dat de omgebouwde voertuigen alleen worden ingezet voor niet-militaire doeleinden. Als één van de deelnemers gebruik wenst te maken van de mogelijkheid tot het ombouwen voor civiel gebruik, dient het desbetreffende land de overige deelnemers van dat voornemen op de hoogte te stellen.

Met betrekking tot de tanks biedt het verdrag de mogelijkheid (per bondgenootschap maximaal 750) tanks van de typen T-54, 55, 62, 64 en 72 en Leopard 1 om te bouwen tot o.a. bulldozers of kranen. Ook staat het verdrag toe dat (maximaal 3000) pantsergevechtsvoertuigen van de typen BMP-1, BTR-60 en OT-64 worden omgebouwd voor civiele doeleinden (bv. reddings- of transportvoertuigen).

Uitwisseling van informatie

Ten minste zo belangrijk als de afspraken over vermindering van wapening zijn de afspraken over verificatie, ofwel het controleren van de naleving van het verdrag. Verificatie-instrumenten zijn o.a. uitwisseling van informatie en inspectie ter plaatse.

Het vijfde Protocol bij het verdrag bevat de procedures die moeten worden gevolgd en de voorzieningen die men dient te treffen bij het uitwisselen van informatie. De op grond van het verdrag uit te wisselen informatie is onder te verdelen in:

- informatie die op korte termijn (binnen 90 dagen na ondertekening van het verdrag) moet worden verstrekt;
- informatie die op lange termijn (40 maanden na ondertekening van het verdrag en jaarlijks vóór 15 december) dient te worden verstrekt.

Informatie die op korte termijn moet worden uitgewisseld betreft inlichtingen over enerzijds structuur en organisatie en anderzijds omvang, samenstelling en lokatie van wapening van de land- en luchtmachtstrijdkrachten.

Bij het uitwisselen van informatie op lange termijn gaat het om het uitwisselen van inlichtingen over eventuele veranderingen in structuur en organisatie van en/of omvang, samenstelling en lokatie van wapening van de land- en luchtmachtstrijdkrachten van een land, en verder over:

- a. welke en hoeveel wapening gedurende één jaar is teruggetrokken;
- b. welke en hoeveel wapening gedurende één jaar in dienst is genomen en/of buiten dienst gesteld;
- c. welke en hoeveel wapening gedurende één jaar van binnen naar buiten het toepassingsgebied is verplaatst en welke en hoeveel wapening van buiten naar binnen het toepassingsgebied is verplaatst.

Het formele uitwisselen van informatie dient te geschieden via de diplomatieke en/of officiële kanalen, onder gebruikmaking van in een bijlage bij het protocol opgenomen voorbeeldtabellen. Voorts kan gebruik worden gemaakt van een (op korte termijn operationeel) geautomatiseerd communicatienetwerk.

Inspectie ter plaatse

Het zesde Protocol bij het verdrag handelt over inspectie ter plaatse. Deze heeft in het verdrag twee dimensies: er is onderscheid gemaakt tussen *routine-* en *uitdagingsinspectie* en *actieve* en *passieve inspectie*. Het criterium voor het onderscheid tussen routine- en uitdagingsinspectie is de duur van de periode tussen het aankondigen en de uitvoering van de inspectie. Voor het onderscheid tussen actieve en passieve inspectie is bepalend wie inspecteert en wie wordt geïnspecteerd.

De twee dimensies van inspectie ter plaatse kun-

Tab. 3 Inspectie ter plaatse

	actief	passief
routine-inspectie	kwadrant 1	kwadrant 2
uitdagings-inspectie	kwadrant 3	kwadrant 4

nen worden geïntegreerd als vermeld in tabel 3. Ter verduidelijking: als land X besluit dat het een inspectie wenst van een bepaalde lokatie of faciliteit in land Y, dan valt die inspectie voor land X (het land dat inspecteert) in het eerste of derde kwadrant, afhankelijk van het feit of de inspectie lang (kwadrant 1) of kort (kwadrant 3) tevoren wordt aangekondigd. Voor land Y (het land dat wordt geïnspecteerd) valt de inspectie in het tweede of vierde kwadrant, afhankelijk van het feit of land X de inspectie lang (kwadrant 2) of kort (kwadrant 4) te voren aankondigt.

Inspecties ter plaatse worden uitgevoerd door een inspectieteam, bestaande uit (maximaal 9) inspecteurs die de inspecties uitvoeren en (maximaal 10) personen die de inspecteur(s) in hun werkzaamheden bijstaan. Het verdrag staat toe dat een inspectieteam bestaat uit personen van verschillende nationaliteiten.

De inspectieteams worden ingezet bij het inspecteren van zg. *objects of verification*, d.w.z. eenheden of faciliteiten die elk land opgeeft als lokaties waar zijn wapens of wapensystemen kunnen worden aangetroffen. Objecten van verificatie zijn o.a.:

- eenheden van bataljons- of squadrons niveau of hoger;
- wapenopslagplaatsen;
- lokaties ingericht voor de vernietiging van bewapening.

Per object mag per keer maximaal één inspectieteam aanwezig zijn. Het mag zelf bepalen hoe lang de inspectie duurt en hoeveel en welke lokaties worden bezocht. Indien gewenst mag het inspectieteam zich opsplitsen in drie subteams. Van het begin tot het einde van de inspectie wordt het team bijgestaan door een *escort-team* van het land welks lokatie of faciliteit wordt geïnspecteerd. Aan het einde van een inspectie dient het inspectieteam het *escort-team* inzage te geven in het inspectierapport. Het *escort-team* dient dit inspectierapport binnen één uur na overhandiging te

voorzien van op- of aanmerkingen en een contra-signatuur.

In het verdrag is bepaald hoe vaak inspecties mogen worden uitgevoerd (inspectiequota) en binnen welk tijdsbestek (inspectieschema). Daarbij is het van belang of het om een routine- of uitdagingsinspectie gaat. Met behulp van de indeling in tabel 3 zijn in de tabellen 4 en 5 inspectiequota en het inspectieschema nader geschetst.

Een belangrijk kenmerk van het CSE-inspectieregime is dat inspecties van lokaties waar zich volgens opgave bewapening bevindt, niet mogen worden geweigerd. De aanvraag tot het uitvoeren van een uitdagingsinspectie kan worden afgewezen, maar in dat geval berust op de afwijzende partij de verplichting de zekerheid te bieden die in redelijkheid kan worden verlangd, dat zich in het gebied waarvoor de inspectie werd aangevraagd,

Tab. 4 Actieve en passieve routine-inspecties

Fase*	looptijd	inspectiequotum
Fase 1	0-120 dagen na inwerkingtreding van het verdrag	maximaal 20% van de objecten van verificatie mag worden geïnspecteerd
Fase 2	3 jaar volgend op de beëindiging van fase 1	per jaar mag maximaal 10% van de objecten van verificatie worden geïnspecteerd
Fase 3	0-120 dagen na beëindiging fase 2	maximaal 20% van de objecten van verificatie mag worden geïnspecteerd
Fase 4	elk jaar na beëindiging fase 3	per jaar mag maximaal 15% van de objecten van verificatie worden geïnspecteerd

Tab. 5 Actieve en passieve uitdagingsinspecties

Fase*	looptijd	inspectiequotum
Fase 1	0-120 dagen na inwerkingtreding van het verdrag	maximaal 15% van de objecten van verificatie mag worden geïnspecteerd
Fase 2	3 jaar volgend op de beëindiging van fase 1	per jaar mag maximaal 15% van de objecten van verificatie worden geïnspecteerd
Fase 3	0-120 dagen na beëindiging fase 2	maximaal 15% van de objecten van verificatie mag worden geïnspecteerd
Fase 4	elk jaar na beëindiging fase 3	per jaar mag maximaal 23% van de objecten van verificatie worden geïnspecteerd

* Fase 1: *baseline validation period.*

Fase 2: *reduction period.*

Fase 3: *residual level validation period.*

Fase 4: *residual period.*

niet onder het verdrag gelimiteerde wapens of wapensystemen bevinden.

Nabeschuwing

Het Protocol over inspectie vormt het sluitstuk van het verdrag. In het voorafgaande heb ik getracht u te informeren over de inhoud van dit historische verdrag. Wanneer dat is gelukt, is aan mijn doelstelling voldaan.

Ter afsluiting een korte beschouwing van de sterke en minder sterke kanten van het verdrag. Sterke kanten zijn m.i. de aanzienlijke verminde-

ring van conventionele bewapening in Europa, evenwichtige plafonds en indringende inspecties ter plaatse.

De minder sterke kanten zijn daarentegen het ontbreken van afspraken over gestationeerd personeel en het te hoge plafond voor gevechtsvliegtuigen. Dat doet echter niets af aan het belang van het verdrag voor toekomstige stabiliteit en veiligheid in Europa. In CSE-vervolgonderhandelingen, die inmiddels zijn begonnen, bestaat de mogelijkheid in het verdrag opgenomen afspraken aan te vullen en/of te verbeteren (bv. de afspraken over gestationeerd personeel en gevechtsvliegtuigen).

De oorlog in de Golf

De ontwikkelingen in het Midden-Oosten hebben uiteraard de volle aandacht van de redactie van de Militaire Spectator. De aard van ons tijdschrift laat echter niet toe, gebaseerd op veelal onvolledige informatie, te speculeren op komende gebeurtenissen of nu reeds interpretaties te geven.

De redactie is voornemens om, nadat meer duidelijkheid is verkregen over de situatie en de ontwikkelingen in dat gebied, een aantal artikelen aan het conflict te wijden.

E. M. Mansveld

hoofd Bureau Standaardisatie DGM

Standaardisatie en defensie in het veranderende Europa

De laatste jaren wordt in de media regelmatig aandacht geschonken aan het gebruik van normen en het toenemende belang dat aan normalisatie en standaardisatie wordt gehecht. „Europa 1992” staat daarbij sterk in de belangstelling. Het slagen van de totstandkoming van de interne markt en meer standaardisatie zijn daarbij kennelijk onverbreekelijk met elkaar verbonden. Toch is het fenomeen standaardisatie, of normalisatie, niet van de laatste tijd. Nog onlangs immers herdacht het Nederlands Normalisatie-Instituut (NNI) het 75-jarig bestaan. Doch ook dit was niet het allereerste begin. Bekend is dat in de Middeleeuwen door de Venetianen bij de bouw van hun handelsschepen een zekere mate van standaardisatie werd toegepast. In tijd van nood konden deze handelsschepen met behulp van standaardonderdelen snel worden omgebouwd tot oorlogsschepen, omdat bij de bouw reeds daarin was voorzien. Na geleden averij konden een roer, mast en dergelijke uit voorraad worden vervangen, omdat ook deze onderdelen standaard waren (zie de omslagfoto).

Uit dit voorbeeld blijkt dat niet slechts standaardisatie veel ouder is dan 75 jaar, doch dat de betrokkenheid van defensie bij deze discipline kennelijk ook van oude datum is. In het huidige tijdsgewricht is die betrokkenheid zeker niet verminderd. Enerzijds raakt de groei naar eenwording van Europa ook defensie, anderzijds staan door de huidige politieke ontwikkelingen, zowel in Nederland als bij onze bondgenoten, de defensiebudgetten onder druk, hetgeen meebrengt dat op standaardisatie nog meer nadruk wordt gelegd omdat daarmee besparingen kunnen worden bereikt. Bovendien zal door standaardisatie beter kunnen worden samengewerkt met de bondgenoten resp., in vaktermen, de interoperabiliteit worden verbeterd.

Reeds lang is algemeen geaccepteerd dat standaardisatie zich niet beperkt tot zuiver technische

aspecten alleen, doch dat ook procedures en processen vatbaar zijn voor standaardisatie.

De groei naar een Europa zonder binnengrenzen heeft ook invloed op defensie. De Europese Commissie heeft enkele jaren geleden een ambitieus programma (het zg. Witboek) opgesteld waardoor de binnengrenzen zouden verdwijnen. Een van de belangrijkste elementen daarbij is de grote rol die aan standaardisatie is toebedeeld. Door te eisen dat produkten aan Europese normen moeten voldoen, doch dan ook zonder meer in geheel Europa op de markt mogen worden gebracht, heeft de Europese normalisatie een enorme impuls gekregen. De nationale instituten als het NNI hebben het zwaartepunt van hun activiteiten van nationale normen verlegd naar het ontwikkelen van Europese normen, zonder daarbij de noodzakelijke afstemming met de mondiale ontwikkelingen uit het oog te verliezen.

Als gevolg hiervan zijn twee ontwikkelingen sterk naar voren gekomen. De eerste is dat er normen zijn ontwikkeld m.b.t. kwaliteitsborging, nl. de mondiale, bekend als ISO 9000 t/m 9004 en overgenomen als Europese normen EN 29000 t/m

De Europese Commissie stimuleert de ontwikkeling van certificatiesystemen

29004. Met behulp van deze normen kan het door een fabrikant toegepaste kwaliteitssystem worden beoordeeld, waardoor een grote mate van zekerheid wordt verkregen dat de door hem vervaardigde produkten ook aan de gestelde eisen zullen voldoen.

Dat heeft ertoe geleid dat door de Europese Commissie de ontwikkeling van certificatiesystemen is gestimuleerd. Via certificeren wordt verklaard dat een produkt (of dienst) aan de gestelde eisen voldoet. De eisen m.b.t. veiligheid, gezondheid en

Standaardisatie van materieel en procedures . . .

milieu, alsmede voor een aantal technische kenmerken, zijn vastgelegd in Europese normen. Als nu de Europese landen elkaars certificatiesystemen vertrouwen en erkennen, behoeven de producten — alvorens op de markt te kunnen worden gebracht — niet in elk land opnieuw te worden gekeurd. Dat brengt kostenbesparingen mee en voor de fabrikant resulteert het in een grotere markt voor de afzet van zijn waren en de productie van minder varianten van in wezen hetzelfde produkt. Om dit goed te regelen heeft de Europese Commissie een Europese Richtlijn van die strekking uitgevaardigd.

Richtlijnen van de Europese Commissie hebben kracht van wet en moeten worden overgenomen in de nationale wetgeving. Om te voorkomen dat de technische eisen van producten in de toch altijd nog starre wetgeving moet worden vastgelegd, verwijzen de Richtlijnen naar Europese normen waarin die eisen zijn opgenomen. Aan het toepassen van die methodiek heeft de Europese normalisatie voor een groot deel de huidige stimulans te danken.

De werkgroepen die Europese normen opstellen bestaan uit vertegenwoordigers, afgevaardigd door de nationale normalisatie-instituten. Zij worden ondersteund door nationale werkgroepen. Vandaar de deelneming van defensievertegenwoordigers in een aantal van die werkgroepen.

Omdat niet alleen technische kenmerken onderwerp van standaardisatie kunnen zijn, is er in NAVO-verband in het document „Principles of NATO Standardization” een driedeling gemaakt in de standaardisatieactiviteiten, nl. operationele, materiële en administratieve standaardisatie.

Operationele standaardisatie beweegt zich op het gebied van doctrines, tactiek, logistiek, rapportage, training. De administratieve standaardisatie betreft voornamelijk terminologie, en materieelstandaardisatie richt zich op zowel systemen, subsystemen, componenten en interfaces als op daar-

mee verband houdende processen en procedures. De standaardisatieafspraken die de landen in NAVO-verband maken, worden vastgelegd in „Standardization agreements” (Stanags) of in de „Allied publications” (AP's). Alhoewel in NAVO-verband standaardisatieafspraken tussen de landen op vrijwillige basis tot stand komen, dient een land dat verklaart zich aan het in de Stanag gestelde te zullen houden, zulks ook als een verplichting te beschouwen.

Stanags zijn in feite militaire normen. In de bovengenoemde „Principles of NATO Standardization” is vastgelegd dat de NAVO-bondgenoten waar enigszins mogelijk gebruik zullen maken van civiele normen. Wil defensie die civiele normen gebruiken, dan moeten die ook voldoen aan bepaalde militaire eisen. Om dat te bereiken is het dan ook gewenst dat bij de totstandkoming van voor defensie van belang zijnde normen aan het civiele normalisatieproces wordt deelgenomen. Dat gebeurt in Nederland doordat van ongeveer 50 normcommissies van het NNI een defensievertegenwoordiger deel uitmaakt, die de wensen en militaire eisen inbrengt. Het is de bedoeling dat deze deskundigen dezelfde personen zijn die in NAVO-ver-

Worden civiele normen gebruikt dan moeten die voldoen aan bepaalde militaire eisen

band hetzelfde onderwerp behandelen en op die manier tot gemeenschappelijke afstemming komen. De standaardisatieactiviteiten op dit gebied liggen uiteraard op het materiële vlak.

De te bereiken voordelen kunnen worden verdeeld in twee categorieën, nl. meetbare en onmeetbare of, anders gezegd, wel en niet in geld uit te drukken voordelen. Tot de meetbare behoren o.a.:

- besparing door typebeperking, waardoor
- besparing in voorraden en opslagkosten;

- besparing door lagere codificatiekosten;
- besparing door minder bestellingen en keuringen;
- besparing door vermindering aantal betalingen.

Tot de onmeetbare behoren:

- verbetering van de communicatie met de leverancier;
- vergroting van de toepasbaarheid van artikelen;
- bekendheid met de bedrijfszekerheid van artikelen.

In NAVO-verband is een aantal groepen bij standaardisatieactiviteiten betrokken. In de eerste plaats het „Military Agency for Standardization” met drie zg. Service Boards, de Navy, de Army en de Air Board. In werkgroepen onder deze Boards worden Stanags en AP's opgesteld die voornamelijk op het operationele functiegebied betrekking hebben.

Onder dit Agency ressorteert eveneens de standaardisatie van terminologie. Ook in de onder de „Conference of National Armaments Directors” (CNAD) ressorterende groepen wordt aandacht aan standaardisatie geschonken. Enerzijds worden Stanags opgesteld m.b.t. materieel, anderzijds wordt getracht standaardisatie te verwezenlijken door samenwerking tussen een aantal bondgenoten in gemeenschappelijke materieelprojecten.

Communicatie alleen mogelijk op basis van normen . . .
 ← Standaardisatie van interfaces . . .

Voorts is de C³I-division (command, control, communications, information) van het NAVO-hoofdkwartier belast met het opstellen van Stanags in de C³I-sfeer. De bovengenoemde groepen hebben ca. 1500 Stanags opgesteld en in beheer. Teneinde de inhoud van Stanags en AP's actueel te houden is het een vaste regel dat de opstellers van een Stanag de inhoud om de twee jaar bezien op correctheid. Behalve de samenwerking in NAVO-verband wordt door de landstrijdkrachten in het Comité Finabel de samenwerking bevorderd door in een aantal zg. „Groupes de Travail” de militaire materieleisen te definiëren en beproevingsmethoden voor materieel vast te leggen. De resultaten worden neergelegd in Finabelakkoorden.

In Europees verband is voorts de samenwerking in IEPG-verband van belang. Deze „Independent European Programme Group” richt zich op het versterken van de samenwerking tussen de Europese NAVO-partners om zo tot een Europese invulling van de „two-way-street” met de VS te komen. Van belang voor standaardisatie is dat de ministers van defensie hebben besloten dat de Europese landen de operationele eisen voor het materieel op elkaar dienen af te stemmen. Door dit te doen zal voor nieuw te ontwikkelen of aan te

schaffen materieel standaardisatie worden bereikt, omdat in elk geval dan de interoperabiliteit zal worden verzekerd en omdat optimale standaardisatieresultaten worden verkregen door al vóór de ontwerpfasen overeenstemming over de materieleisen te bereiken.

De tendens tot fusie en andere samenwerkings- en samensmeltingsvormen gaat niet ongemerkt voorbij aan de defensie-industrie. Ook deze beweging

Fusies en samenwerkingsvormen gaan niet voorbij aan de defensie-industrie

leidt tot beperking van typen en soorten materieel. Uiteraard zullen de operationele eisen voor defensie uitgangspunt zijn en blijven bij de behoeftestelling. Behalve de Europese ontwikkelingen in de civiele wereld, tenderen ook die op de markt voor defensiematerieel naar harmonisatie.

Nationaal bestaat er binnen defensie ten dienste van materieelstandaardisatie een infrastructuur op het gebied van bevoorradingsartikelen die erop is gericht tot optimale resultaten te leiden. Bij elk van de krijgsmachtdelen is er een Normalisatiecommissie, waarin de diverse technische disciplines zijn vertegenwoordigd. Deze commissies stellen een programma op waarin de behoefte aan normen wordt vastgelegd en stellen de normen vast die voor dat krijgsmachtdeel van toepassing zijn. Die commissies zorgen bovendien ervoor dat, indien mogelijk, civiele normen worden geadopteerd of, als dat niet mogelijk is, normen worden opgesteld. In interserviceverband is samenwerking verzekerd door het Interservicecomité Artikelstandaardisatie. Daarin wordt het defensiebeleid inzake materieelstandaardisatie opgesteld en worden de programma's van de drie krijgsmachtdelen gecoördineerd. Onder dit comité werken groepen deskundigen aan het opstellen van normen voor toepassing op defensiegebied.

Voorts worden in dit interserviceoverleg de nationale defensiestandpunten voorbereid, die worden uitgedragen in de NAVO-groepen die zijn belast met artikelstandaardisatie en de daaronder ressorterende werkgroepen, alsmede in de civiele normalisatiecommissies waarin defensie is vertegenwoordigd. Hierdoor ontstaat er ook een wissel-

werking tussen ontwikkelingen in civiel verband en de defensiebehoeften.

In juni 1990 is onder auspiciën van de NATO Standardization Group te Londen een symposium gehouden onder de titel „Standardization — Making the alliance work”. Daar is een aantal aspecten m.b.t. de ontwikkeling op standaardisatiegebied naar voren gebracht. Door de ontspanning in de Oost-Westrelaties zullen de budgetten voor defensie krimpen. Bovendien zal door het te verwachten akkoord inzake de conventionele strijdkrachten in Europa en de daaraan verbonden reducties in het materiële vlak sterker de behoefte ontstaan tussen de NAVO-strijdkrachten beter en op lager niveau samen te werken. Dat zal een grote mate van interoperabiliteit inhouden en ook consequenties hebben m.b.t. logistieke ondersteuning, procedures, formulieren, enz. Bovendien zal, mede onder invloed van de zorg voor het milieu, meer en meer aandacht worden gegeven aan invoering van simulatoren. Ook hier zal standaardisatie noodzakelijk zijn, uit kostenoverwe-

Door de ontspanning in de Oost-Westrelaties zullen defensiebudgetten krimpen

gingen, op het gebied van onderzoek en ontwikkeling, doch ook op grond van opleidingen en operationele-behoeftevervulling.

De huidige ontwikkelingen in Europa, zowel op het civiele vlak („Europa 1992”) als in de sfeer van vrede en veiligheid (de overeenkomsten inzake de Conventionele Strijdkrachten in Europa), uit standaardisatieoptiek in ogenschouw nemend, is de conclusie gewettigd dat juist nu standaardisatie aan belang wint.

De noodzaak voor defensie, ondanks krimpende budgetten toch de juiste kwaliteit te verkrijgen vraagt om afstemming van operationele eisen met de bondgenoten en standaardisatie van technische specificaties.

De procedures en productieprocessen in de industrie die tot kwalitatief hoogwaardige producten leiden worden in het Europa zonder binnengrenzen steeds belangrijker. Door middel van certificering op basis van Europese normen kan de afnemer het vertrouwen worden geschonken dat de

produkten aan de gestelde eisen voldoen. De grondslagen daarvoor zijn en worden gelegd door standaardisatie.

De grenzen tussen de civiele markt en de specifieke defensiemarkt in Europa vervagen. Die ontwikkelingen raken ook Defensie. Zeker waar de Nederlandse regering streeft naar een Europese

defensiemarkt zonder binnengrenzen. Dat vereist dat de aan materieel te stellen eisen — zowel de operationele als de technische — meer op elkaar moeten worden afgestemd. Zonder verdergaande standaardisatie zijn de *economies of scale* niet te realiseren. Dit alles overziende ligt er een enorme uitdaging, zowel voor de industrie als voor Defensie.

Leiding geven in een veranderende, mogelijk krimpende organisatie

Op verzoek van de Nederlandse Officieren Vereniging publiceren wij de volgende oproep.

De NOV stelt voor 1992 weer een bedrag van f 1000 beschikbaar voor een publicistische prestatie die de doelstelling van de Nederlandse Officieren Vereniging bestrijkt.

Het in de kop vermelde thema voor de prijs is gekozen op grond van de huidige ontwikkelingen in Europa — waaronder de toenemende economische en monetaire integratie in EG-verband — die voor tal van bedrijven, instellingen en overheidsorganisaties aanleiding zijn zich voor te bereiden op het komende bestel. Voor een deel gaat dat gepaard met het inkrimpen en/of afstoten van activiteiten. Een en ander

heeft uiteraard invloed op de motivatie van het personeel en op de wijze van leiding geven.

In aanmerking komen artikelen die gemeld onderwerp behandelen. De door de NOV ingestelde Commissie NOV-publiciteitsprijs is reeds met haar werkzaamheden begonnen. Zij hanteert, evenals in voorgaande jaren, de volgende beoordelingscriteria:

- de oorspronkelijke publicatie moet in de Nederlandse taal zijn gesteld;
- het artikel moet bezinning op het officiersberoep mogelijk maken;
- het artikel moet een voorlichtende werking hebben;
- het moet zijn verschenen in het tijdvak 1 mei 1990 - 1 mei 1992, in een dagblad of periodiek.

De commissie roept de lezers, auteurs resp. aspirant-auteurs van dit periodiek op, artikelen die aan deze criteria voldoen, in te zenden aan:

Secretaris Commissie NOV-publiciteitsprijs, Ikol J. G. J. Veldhuis, Bleekpoldersingel 9, 2807 KW Gouda.

drs. J. de Lange

majoor van de militaire administratie

Efficiënte bedrijfsvoering en de politiek

Laveren tussen Scylla en Charybdis

In zijn artikel „Wie zich aan het bedrijfsleven spiegelt . . . ” ging prof. dr. Teitler in op de tendens het functioneren van de krijgsmacht te rationaliseren met behulp van voorbeelden uit het bedrijfsleven [1]. Daarmee reageerde hij op een boekbespreking van de hand van Ikol Tjepkema [2]. Terecht wees Teitler erop dat er meer kanten zitten aan dezelfde zaak. Zeker is dat de krijgsmacht een bijzondere entiteit vormt in de samenleving, met eigen normen en waarden en een geheel eigen manier van werken. Voor het defensiebedrijf bestaat belangstelling uit velerlei hoek: bedrijfseconomen, accountants, strategen, automatiseringsdeskundigen, organisatiedeskundigen . . . noem maar op. De belangstelling uit staatkundige hoek ontbreekt echter nagenoeg geheel. Voor de invloed van de staatkundige inrichting van Nederland en de invloed van de politiek op het reilen en zeilen van de krijgsmacht hebben zowel vakspecialisten van binnen als van buiten de organisatie nauwelijks oog. Of het moet zijn dat zij dit onderwerp bewust links laten liggen en het alleen aan scheidende commandanten toestaan het hart hierover te laten spreken.

In dit artikel ga ik in op de betekenis van boeiende beeldspraak als *krimp zonder kramp, efficiencywinsten en vernieuwen van het personeelsbeleid* voor het doeltreffend functioneren van de krijgsmacht. Uiteindelijk zal blijken dat ook de krijgsmacht het niet kan stellen zonder bestuurlijke hulpmiddelen uit het bedrijfsleven, in „turbotaal” ook wel *management tools* genoemd.

Januskop of waterhoofd?

In een vorig artikel over de structuur van de defensieorganisatie [3] heb ik een eenvoudig model van de organisatiestructuur van de krijgsmacht gepresenteerd. Aan de onderkant de geordende, piramidale opbouw van de legerorganisatie, en aan de

top een enorm bestuurlijk „hoofd”, bestaande uit de verschillende directoraten en diensten van de organisatie die ministerie van defensie heet. In feite moeten wij dat wat àl te geabstraheerde beeld voor het doel van dit artikel loslaten. Bij nadere beschouwing blijkt elk krijgsmachtdeel een eigen piramide te vormen, een eigen organisatie te hebben, wier top — als ware het de romp van een lichaam — in het hoofd van de ministeriële organisatie steekt. Er is niet alleen beeldend sprake van verschillende organisatievormen. Een ieder is vertrouwd met de term „lijn-staforganisatie” wanneer wij het hebben over de organisatiekundige benaming van de legerorganisatie. Deze is historisch gegroeid uit de wens op het slagveld een zo goed mogelijk overzicht te hebben van de in slagorde opgestelde troepen om ze snel en doelmatig te kunnen inzetten. Omdat de commandant met het groeien van zijn strijdmacht, zowel fysiek als technisch, niet meer in staat was het geheel alléén te overzien en te besturen, liet hij zich bijstaan door een aantal staf- en verbindingsofficieren die hem op hun specifieke kennisgebieden steunden bij het sturen van de troepen. Toen het aantal assistenten de *span of control* van de commandanten te boven ging ontstond de scheiding in generale en stafofficieren.

In feite is de hiervoor geschetste lijn-staforganisatie een van de eenvoudigste, maar daarmee ook doeltreffendste organisatievormen die wij ons kunnen voorstellen. Overigens kunnen wij bij deze opmerking natuurlijk allerlei kanttekeningen plaatsen. „Het hangt ervan af”, zullen militairen met een hmv-opleiding zeggen. In feite vinden wij ook bij de meeste productiebedrijven een lijn-staforganisatie. De tendens is echter de piramidestructuur die het organigram van zo’n productiegerichte lijn-staforganisatie te zien geeft zo plat mogelijk te maken. Dat verkort de communicatie-

lijnen en verhoogt daarmee de doelmatigheid en effectiviteit van de organisatie. Dat het ook anders kan liet Galbraith zien [4]. Hij was degene die min of meer het begrip „matrixorganisatie” introduceerde. Daarbij is „de organisatie” in feite een mantel rond allerlei organisatiedelen met eigen taken en bevoegdheden die, naar gelang de behoefte, samenwerken ter verwezenlijking van het gemeenschappelijke doel.

Ook de organisatie van het ministerie van defensie duidt men aan als een matrixorganisatie. Bij de introductie van de huidige organisatievorm werd de naam expliciet aangegeven. Het is echter de vraag of men het hiermee heeft over een zelfde organisatievorm als Galbraith voor ogen had. Hij deed onderzoek naar de organisatie van de Boeing-fabrieken in de VS. Als gevolg van de productieomvang moesten fabricage en assemblage in verschillende fabrieken, op verschillende tijdstippen en op verschillende plaatsen in de VS plaatsvinden. Het probleem was alle onderdelen gelijktijdig en/of in de juiste volgorde in Seattle te doen aankomen om daar aan elkaar te worden gelijmd. Een probleem dat de logistici onder ons zeker zal aanspreken.

Het ministerie van defensie moge dan bestaan uit een groot aantal directies, afdelingen en uitvoerende diensten met verschillende taken en be-

Oogmerk blijft het op één lijn brengen en houden van de troepen „aan het front”

voegdheden, in feite is het niet meer dan een uit zijn krachten gegroeide lijn-staforganisatie. Oogmerk van de defensieorganisatie blijft het op één lijn brengen en houden van de troepen „aan het front”.

Wat men binnen de defensieorganisatie veelal aanduidt met matrixorganisatie wordt in kringen van politicologen, waarschijnlijk veel doeltreffender, overlegstructuur genoemd. De legerorganisatie en het ministerie van defensie vinden hun basis in art. 98 e.v. van onze Grondwet. Het zijn „overheidsorganisaties”, maar dan wel van een bijzondere orde, en zeker niet vergelijkbaar met organisaties als Rijkswaterstaat of de Keuringsdienst van Waren. Hiermee is de eerste drempel gelegd die een goede vergelijking met commerciële productiebedrijven bemoeilijkt. Een volgende drempel vormt de politieke constellatie waarin de

De lijn-staforganisatie is een van de eenvoudigste en doeltreffendste organisatievormen

defensieorganisatie, onder welke noemer wij gemakshalve zowel de legerorganisatie als het ministeriële apparaat vatten, is gebod. Eveneens volgens de Grondwet ligt het „primaat” bij de minister van defensie. Met andere woorden: de minister is als staatkundig organisme tegenover het parlement verantwoordelijk voor het bestuurlijke reilen en zeilen van de defensieorganisatie.

Een oudhollands spreekwoord zegt: „Als de katten van honk zijn, dansen de muizen op tafel”. Nu gaat dat voor bepaalde Zuid Amerikaanse landen mogelijk wèl, maar voor Nederland wonderbaarlijk genoeg niet op. Bij elke stap in de besluitvorming kijkt men bij ons met een schuin oog naar de minister en naar hetgeen men in „de politiek” als usance beschouwt. Nederland is immers een democratisch land. Dat „immers” is overigens maar betrekkelijk. Dat men zich bij het woord democratie velerlei politieke structuren kan voorstellen, realiseert men zich veelal niet.

Ook Nederland is geen democratie in de veelal gehoorde zin: „ieder een stem, en de meerderheid beslist”, want normaliter kan de burger eens in de vier jaar zijn stem uitbrengen op een aantal personen die worden voorgedragen door partijen met veelal vaag geformuleerde doelstellingen. De mate waarin die partijen zelf min of meer democratisch functioneren is dan niet aan de orde, laat staan de mate waarin de minister afhankelijk is van de politieke partij die hem of haar voor die post naar voren heeft geschoven. Bovendien worden de winnende partijen onderling nog een keer gebonden door de afspraak die zij na de verkiezingen met elkaar maken: het regeerakkoord.

Dat de politieke besluitvorming toch nog een democratisch karakter heeft is te danken aan het feit dat in de politieke samenleving een pluriforme hoeveelheid belangengroepen op overleg is aangewezen, wil zij een meerderheid krijgen. Hetgeen niet wegneemt dat het veelal een kleine groep is die uiteindelijk richting weet te geven aan het beleid, zoals een partijbestuur in samenspraak met een minister van eigen signatuur. In hoeverre kan dan nog van een commercieel georiënteerde,

bedrijfsmatige aanpak sprake zijn? Wanneer wij het hebben over „besturen op hoofdlijnen” zeker niet. De groei van het ambtenarenapparaat is door de socioloog Weber [5] verklaard uit het eigene van een bureaucratie. Uit politicologisch oogpunt zou de reden van de enorme groei van overheidsorganisaties wel eens de overlegcultuur kunnen zijn, gekoppeld aan de wens een zo breed mogelijk publiek te behagen. Uit organisatorisch oogpunt is het wenselijk het steeds weer uit zijn krachten groeiende ambtenarenapparaat tot een aanvaardbare omvang terug te brengen. De aanzet tot reductie die thans is gegeven is echter niet ingegeven door bedrijfseconomische motieven, maar door het feit dat de schatkist nu dreigt leeg te raken. Mogelijk dat ook internationale ontwikkelingen hieraan debet zijn, maar het is opvallend

Veelal is het een kleine groep die richting geeft aan het beleid

dat de nu voorgestelde inkrimping verloopt volgens een scenario dat al jaren geleden werd voorgestaan door bepaalde geledingen uit het politieke krachtenveld.

De politiek leidt, en de defensieorganisatie volgt. Of het daarbij steeds gaat om op bedrijfsmatige gronden gebaseerde beslissingen is de vraag. Het antwoord heb ik eigenlijk al gegeven: vrijwel nooit. Het feit dat militaire commandanten slechts bij hun afscheid uit actieve dienst vraagtekens durven zetten bij, uit een oogpunt van efficiency af te keuren, maatregelen onderstreept de paradox van het politieke primaat. Om van de repercussies op dergelijke uitspraken in de driehoek Assen, Heerenveen en Aboe Dhabi maar te zwijgen.

Een tweede onderbouwing van de paradox vormt het gegeven dat de afslanking niet plaatsvindt waar ze uit organisatorisch oogpunt het meest voor de hand zou liggen, namelijk uitsluitend bij de staven, en niet ook in de lijnorganisatie (lees: de gevechts- en ondersteunende eenheden). Er wordt gesneden in zowel de centrale organisatie en de staven, als het aantal operationele eenheden, het laatste zelfs zonder voorafgaande consultatie van de NAVO-partners. Bezien vanuit het doel van de defensieorganisatie om zoveel mogelijk troepen „in lijn aan het front” te houden, zou

het afdanken van operationele eenheden zolang mogelijk moeten worden vermeden.

Elke specialist is geneigd de ontwikkelingen in een organisatie te beschouwen vanuit zijn eigen specialisme. En juist de defensieorganisatie is door haar grootschaligheid „vergeven” van de specialisten: accountants, automatiseringsdeskundigen, voedingsdeskundigen, medische specialisten, om van de vele militaire deskundigen maar niet te spreken. Bij een toenemende specifieke deskundigheid neemt evenwel de kans toe dat het zicht op het grote geheel verloren gaat. Ik stelde reeds dat de utopie van Rousseau's *chaque'un une vote* in Nederland niet echt werkelijkheid is geworden. Het is eerder *homo homini lupus*: de mens is de mens een wolf. Bezien vanuit dit wat cynische gezichtspunt, door Hobbes op machiavellistische wijze gebruikt ter onderbouwing van de absolutistische staatsmacht [6], zijn er voor wat betreft het besturen van de krijgsmacht maar twee sleutelwoorden: *financiële controle*, en *bestuurlijke zeggingsmacht* door middel van een zo gedetailleerd mogelijke regelgeving. Uitvloeisel van deze beginselen is o.m. de wens een zo groot mogelijke greep te krijgen op de informatiestromen binnen de organisatie. Dat dit toevalligerwijs ook in een bedrijfsmatige benadering kernwoorden zijn is slechts toeval. In politiek opzicht staat elk bedrijfskundig specialisme ten dienste van de politiek of van politieke doeleinden. Om nog een be-

Toenemende specifieke deskundigheid vergroot de kans op zichtverlies op het grote geheel

kend citaat aan te halen: in onze cultuur is dus eigenlijk sprake van een omgekeerde loop van het geweer.

Het moge intussen duidelijk zijn dat de in dit artikel gepresenteerde staatkundige of politicologische visie meer aansluit op het historisch (en daardoor empirisch) getinte betoog van Teitler [1] dan dat van meer vakgerichte auteurs. De vanuit zijn bedrijfskundige invalshoek gepresenteerde opvatting van Heijnsdijk [7] bezwijkt dan ook nagenoeg onder de pretentie dat het mogelijk is het functioneren van de defensieorganisatie tot op het bot te ontleden in stuur- en regelmechanismen. Het is

nagenoeg onmogelijk vanuit één vakdiscipline de totale conceptie te geven van de weg die een organisatie in de toekomst zal gaan. Die kunde is bij de overheid alleen politici gegeven. Eén van Heijnsdijks conclusies kunnen wij onderschrijven: bij toenemende krimp eerst snijden in de staven, dan pas in de parate eenheden. Voor het overige heerst slechts onenigheid. Vorm en functioneren van de krijgsmacht zijn historisch bepaald. De vergelijking tussen overheids- en commerciële be-

De commandant opereert in een omgeving die grotendeels door anderen wordt gedictieerd

drijven loopt vaker wèl dan niet spaak op de onvergelykbaarheid van stuur- en regelmechanismen. Wanneer Heijnsdijk dan ook stelt dat er sprake is van „een balans tussen omgeving, organisatie en individu” kunnen wij daarbij grote vraagtekens zetten. Bovendien: wat koopt een politicus voor een dergelijke constatering? Het antwoord geldt in dezelfde mate voor de militaire leiding van de defensieorganisatie.

Hoe het ook zij, wij kunnen concluderen (alsof dat niet reeds bekend was) dat de militaire commandant opereert in een omgeving die voor een belangrijk deel door anderen wordt gedictieerd. Enerzijds door staatkundige structuren die voor hem en zijn personeel zichtbaar worden in een oneindige stroom regelgeving. Ook de financiële beperkingen waaraan zij onderhevig zijn kunnen in deze categorie worden geplaatst. En anderzijds zijn er het keurslijf van de militaire doctrine en het aangepaste antwoord op hetgeen de potentiële tegenstander bij machte is te doen (en dus mogelijk kerwijs ook zal doen). Binnen al die begrenzende kaders is het wel degelijk mogelijk de mate van inzetgereedheid van de commandant en zijn een-

heid op punten te beoordelen. Wanneer er van de vijf tanks één niet rijdt, is de paraatheid met 20% verminderd. Om dat te kunnen zien is geen bedrijfsmatige aanpak nodig. Het bedrijfsmatige zit dan ook veel meer in de te hanteren methodes om het traject van productie, verwerving, aanvoer en inzet van diezelfde tank veilig te kunnen stellen en te optimaliseren. Dat er overigens, om in een dergelijk keurslijf te kunnen functioneren, sprake moet zijn van een bijzondere mentaliteit en unieke karaktereigenschappen staat buiten kijf. Daarbij is de kwaliteit van het leiding geven eerder afhankelijk van persoonlijkheid en individueel gedrag dan van het opvolgen van door een generaal als Perry M. Smith subjectief ervaren „wetmatigheden” [8].

Uiteindelijk heeft de defensieorganisatie maar één doel: het hebben en in lijn houden van de troepen aan het front. De hoeveelheid en kwaliteit van de middelen die de militaire commandant ten dienste staan worden echter door de politiek bepaald. De politieke belangstelling voor de defensieorganisatie strekt zich echter uit op velerlei gebied. Zij kan dan ook worden bekeken vanuit verscheidene gezichtspunten: als opslokker van belastinggelden, als overheidswerkgever, als para-depaard, of voor sommigen zelfs als Trojaans paard. Met de constatering dat de politiek verschillende invalshoeken kent moet tegelijkertijd worden geconcludeerd dat de fictie dat de militair in die politiek geen inbreng zou hebben volstrekt verouderd is.

Inderdaad: het hangt ervan af. Op bedrijfsmatige gronden kan een belangrijk tegenwicht worden geboden; men denke alleen al aan de sociale gevolgen van de thans in gang gezette afslanking. Voor de militaire commandant geldt in belangrijke mate hetzelfde als voor de directeur van een sociale werkplaats. De laatste wordt geacht met

Literatuur

1. G. Teitler — Wie zich aan het bedrijfsleven spiegelt . . . *Mil. Spect.* 159(1990)(8)339.
2. A. C. Tjepkema — Leiding geven bij luchtstrijdkrachten. *Mil. Spect.* 159(1990)(1)37.
3. J. de Lange — De top van de militaire organisatie: Januskop of waterhoofd? *Mil. Spect.* 157(1988)(9) 407.
4. J. Galbraith — *Het ontwerpen van complexe organisaties*. Samsom, Alphen aan den Rijn (1976).
5. M. Weber — *Wirtschaft und Gesellschaft*. *Arch. Sozialwiss. u. Sozialpolit.* (1922).
6. T. Hobbes — *Leviathan or the matter, form and power of a commonwealth, ecclesiastical and civil* (1651).
7. J. Heijnsdijk — Defensie in beweging. *Mil. Spect.* 159(1990)(10)447.
8. P. M. Smith — *Taking charge*. Washington (1986). (Cit. in [2]).

**Uiteindelijk telt voor alle partijen:
het resultaat**

een bedrijfsmatige aanpak zijn inrichting te laten draaien, liefst met winst; terzelfder tijd probeert de politiek (gemeenten en centrale overheid) op alle fronten mede het beleid te bepalen. Het is duidelijk dat het in die situatie sterke schouders zijn die de weelde van het directeurschap kunnen dra-

gen. Uiteindelijk telt voor alle partijen maar één ding: het resultaat. In de politiek geldt: „de kost gaat voor de baat uit”. In dat licht moet ook voor de militair sprake zijn van het beginsel van nutsmaximalisatie met minimale middelen, wil sprake zijn van krimp zonder kramp. In die situatie is het voor de commandant (vooral die op het hoge niveau) een voortdurend kiezen tussen de Scylla van de politiek en de Charybdis van een efficiënte bedrijfsvoering.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente januarinumnummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

mr. J.B. Mus

tweede luitenant van de Koninklijke luchtmacht

Nieuwe kansen op collectieve veiligheid?

Het ieder-voor-zichprincipe heeft in de wereld altijd een dominerende rol gespeeld. Het primair opkomen voor de eigen (individuele) veiligheid stond eeuwenlang centraal voor elke staat. Het mechanisme van de *balance of power* voorkwam lang niet altijd oorlog. Veel conflicten werden gestreden om de machtsverhoudingen in het eigen voordeel te wijzigen, of om verstoorde machtsverhoudingen weer te herstellen. Verschillende pogingen zijn dan ook ondernomen om te komen tot collectieve veiligheid, zoals de oprichting van de Volkenbond in 1919, en van de VN in 1945. De bedoeling was staten die geweld aanwendden (of dat dreigden te doen) onmiddellijk te confronteren met een collectief gewapend antwoord. Die pogingen leverden weinig resultaten op.

Wellicht biedt het einde van de Koude Oorlog onverwachte kansen om de vrede en veiligheid in de wereld effectiever te handhaven. Er kan worden gewezen op de steeds nauwer wordende afstemming van het buitenlandse beleid tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Die samenwerking heeft duidelijk gestalte gekregen; er zijn tal van voorbeelden te geven. Die liggen niet alleen op het vlak van de ontwapening en de proliferatie van massavernietigingswapens; zeer regelmatig wordt overleg gevoerd over tal van spanningsgebieden in de wereld, waaronder Midden-Amerika, India-Pakistan, Afghanistan, Cambodja, enz. De consultaties in de Golfcrisis demonstrenen niet alleen dat de samenwerking structurele vormen aanneemt. Steeds intensiever wordt ook overlegd in het kader van de VN. De vijf permanente leden van de Veiligheidsraad (de VS, de Sovjet-Unie, China, Groot-Brittannië en Frankrijk) voeren al

enkele jaren informeel overleg over bepaalde kwesties, en dat heeft geleid tot een toenemende activiteit van de Veiligheidsraad. Resoluties worden in de praktijk door het vijftal „voorgekookt” waarna het niet moeilijk meer lijkt een meerderheid van de totaal vijftien leden achter de concept-resolutie te krijgen. Illustratief voor de groeiende rol van de VN is de kwestie Cambodja. Intensief overleg van de permanente leden in november 1990 in Parijs heeft geleid tot een vredesplan onder auspiciën van de VN voor het zwaar geteisterde land. Daardoor kan het vredesproces aan momentum winnen.

Deze interessante ontwikkelingen roepen de vraag op of ze structureel van aard zijn, of er sprake is van een wezenlijke en aanhoudende tendens. Een bevestigend antwoord zou leiden tot de conclusie dat de wereld langzaam veiliger wordt. Het collectieve-veiligheidsstelsel, zoals neergelegd in het Handvest van de VN zou dan eindelijk tastbare vormen aannemen.

Als belangrijke oorzaken, behalve het einde van de Koude Oorlog, worden wel genoemd de toenemende afhankelijkheid tussen staten in de internationale gemeenschap en de neergang van dictaturen met de daaraan gerelateerde opkomst van het democratische gedachtengoed in de wereld (bv. de invoering van meerpartijensystemen in Afrika en Azië).

In deze bijdrage concentreer ik mij op deze problematiek, waarbij ik met name de rol van de Veiligheidsraad zal belichten. De Veiligheidsraad is namelijk opgericht met als doel toezicht houden op en handhaven van de mondiale vrede en veiligheid, eventueel met behulp van dwangmaatregelen. Onverminderd wordt wereldwijd aangenomen dat de VN, en meer in het bijzonder de Veiligheidsraad, de aangewezen forums zijn voor de regeling van dergelijke delicate kwesties. Dat is

De auteur was tot 1 december 1990 ROAG op de Luchtmachtstafschool in de functie van wetenschappelijk medewerker. Hij studeerde internationaal recht in Utrecht.

ook de mening van de Verenigde Staten. Misschien hebben de VS voldoende potentie om de rol van mondiaal politieagent te spelen, maar het land koestert zelf ook bedenkingen tegen individueel optreden buiten de VN om. De Golfcrisis lijkt dat tot dusverre te bevestigen. In andere gevallen (bv. de interventie op Grenada in 1983, de luchtaanval op Tripoli in 1986, en de inval in Panama in 1989) hadden de VS die bedenkingen in mindere mate. Daar werden de politieke en financiële risico's kennelijk wel aanvaardbaar geacht.

Veiligheidsraad

De Veiligheidsraad is een van de zes hoofdorganen van de VN. De belangrijkste andere zijn de Algemene Vergadering, het Internationaal Gerechtshof in Den Haag en het Secretariaat (o.l.v. secretaris-generaal Perez de Cuellar). Aan de Veiligheidsraad is opgedragen het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. In de praktijk komt de raad op verzoek bijeen wanneer zich een urgente internationale crisis heeft aangediend. De raad kan pas een besluit nemen over dergelijke inbreuken op de internationale vrede en veiligheid wanneer een meerderheid van negen van de vijftien lidstaten in de raad voorstemt. Vijf lidstaten zijn permanent lid van de raad. De andere tien lidstaten wisselen elke twee jaar. Cruciaal is dat de vijf permanente leden een vetorecht hebben. Het uitspreken van een veto door een permanent lid verlamt de besluitvorming; dat is in het verleden vaak voorgekomen. Reeds in 1950 werd dit probleem onderkend. De Algemene Vergadering nam onder aanvoering van de VS een resolutie aan (de *Uniting for peace resolution*) om iets te doen aan het verlamme effect van een uitgebracht veto. Wanneer een besluit in de Veiligheidsraad door een veto zou worden getroffen, kon de Algemene Vergadering binnen 24 uur in spoedberaad worden bijeengeroepen. De Vergadering kon dan alsnog met twee derde meerderheid het gewraakte besluit nemen. Sinds 1960 is de belangstelling voor dit mechanisme sterk vermindert.

De Verenigde Staten, die de *Uniting for peace resolution* aanvankelijk aanhingen, veranderden van gedachten toen door de dekolonisatiegolf de Algemene Vergadering sterk werd uitgebreid

met niet-gebonden landen. De bondgenoten van de VS kwamen in de minderheid te verkeren. Derhalve zijn de politieke verhoudingen die bestaan tussen de vijf permanente leden (naast hun eigen belangen in bepaalde kwesties) bepalend voor het al of niet tot stand komen van een resolutie.

Tijdens de Koude Oorlog waren de verhoudingen gespannen, met name tussen de Sovjet-Unie enerzijds en de Westerse leden anderzijds. De rol van de Veiligheidsraad raakte op de achtergrond doordat de belangrijkste kwesties waren doortrokken van de Oost-Westtegenstelling. Een ontwerpresolutie werd regelmatig getroffen door een veto. Wel aangenomen resoluties bleken soms moeilijk uitvoerbaar. Af en toe boekte de Veiligheidsraad ook een bescheiden succes (bv. resolutie 242 over de staat Israël). Een bijzonder geval deed zich voor in de Korea-crisis in juni 1950. Doordat een permanent lid (de Sovjet-Unie) tijdens de beraadslagingen over deze crisis afwezig was kon het geen veto uitspreken over twee resoluties die zich keerden tegen zijn bondgenoot Noord-Korea. De Veiligheidsraad veroordeelde de Noordkoreaanse agressie jegens Zuid-Korea en keurde militaire hulp goed om die agressie te keren. De Sovjet-Unie heeft naar aanleiding van die blunder sindsdien nooit meer een zitting van de Veiligheidsraad geboycot.

Het jaar 1990 toonde een opmerkelijke activiteit van de Veiligheidsraad. Over de golfcrisis zijn op het moment van schrijven reeds negen resoluties aangenomen, en over het Israëlische politieoptreden op de Tempelberg twee. De conclusie kan luiden dat aangaande deze crisis de Vijf voldoende gemeenschappelijk belang (lijken te) hebben, en dat de verhoudingen onderling niet al te vertroebeld kunnen zijn. De vraag is of dat aan de toevallige omstandigheden van het geval ligt of dat er meer aan de hand is. Ik doel hierbij op de hierboven aangehaalde mogelijke tendens dat de wereld structureel veiliger lijkt te worden. Die vraag is niet eenvoudig te beantwoorden en vereist nader onderzoek naar de posities van de vijf permanente leden in het internationale krachtenveld.

Sovjet-Unie

Het „nieuwe denken” in de Sovjet-Unie heeft in de internationale politiek een aardverschuiving te-

weegebracht. De Westerse Wereld legde haar schroom af toen bleek dat president Gorbatsjov consequent de daad bij het woord voegde. De Sovjet-Unie heeft in 1986 een begin gemaakt met een terugkeer in de internationale gemeenschap. Een greep uit de vele voorbeelden: de rol van de VN werd opgewaardeerd, de EG werd erkend als internationale organisatie, ondertekening van de GATT staat op het verlanglijstje, alsmede het lidmaatschap van de Raad van Europa. Natuurlijk heeft de Sovjet-Unie aanwijsbare motieven voor de ommezwaai. Er bestaan aanwijzingen, dat reeds aan het begin van de jaren '80 het economische verval in de Sovjet-Unie intrad. Intussen heeft dat enorme proporties aangenomen, en president Gorbatsjov stuurt aan op grootschalige buitenlandse hulp om de economie nog te redden. De oorzaken liggen in een inefficiënte landbouw en industriële productie, een gebrekkige distributie, een verstikkende bureaucratie, en moedeloosheid onder de bevolking. De bestaande demografische verschillen worden sterk aangescherpt door de economische achteruitgang, en kunnen leiden tot een verdamping van het centrale gezag en een *Afleiding* van unierepublieken. De toekomst van het ontwerp-unieverdrag lijkt daarom onzeker. Het buitenlandse beleid van de Sovjet-Unie wordt in sterke mate beïnvloed door de geschetste problematiek. Het land is niet meer in staat tot machtsuitoefening in de wereld op de manier die het gewend was; dat is te kostbaar geworden (steun aan communistische regimes en bevrijdingsbewegingen, enz.). Het Kremlin is alles eraan gelegen economisch herstel te bereiken; tevens de enige kans om voldoende binnenlands vertrouwen in het centrale gezag te bewaren en daarmee de unie te redden. Voor een herstel van de economie zijn goede relaties met het Westen van vitaal belang. Moskou zal de moed niet snel opgeven, want een andere weg uit de chaos is er niet. Moskou neemt derhalve een tamelijk inschikkelijke en coöperatieve houding aan in het internationale krachtenveld. De Sovjet-Unie streeft niet alleen naar toenadering tot de Verenigde Staten en de EG, maar ook tot Japan. Met dat land is misschien een regeling mogelijk m.b.t. de soevereiniteitskwesie over de Koerillen. Teruggave van enkele of alle eilanden aan Japan zou de weg kunnen openen voor Japanse hulp aan de Sovjet-Unie. Grootschalige hulp van het Westen aan de Sovjet-

Unie blijft vooralsnog uit. De zeven grootste geïndustrialiseerde landen in de wereld hebben op een economische topconferentie in juli 1990 te Houston besloten de geldkraan naar de Sovjet-Unie nog niet open te draaien. Er werd slechts besloten een studie te verrichten naar de economische toestand in het land. Er is nog te weinig inzicht over de manier waarop de hulp op een zinnige manier kan worden gegeven. Wellicht heeft meegespeeld dat grootschalige hulp noodzakelijke politieke ontwikkelingen in het land ongunstig zouden kunnen beïnvloeden.

De relatie tussen de Sovjet-Unie en de drie Westerse permanente leden van de Veiligheidsraad lijkt niet al te breekbaar. Moskou heeft belangrijke motieven om de relatie niet onder grote druk te laten komen. Op hun beurt hebben de Westerse permanente leden groot belang bij een voortgezet ontspanningsproces in de Sovjet-Unie, en vooral bij verdere ontwapening. Veel belang wordt gehecht aan de vervolgonderhandelingen op het in Parijs gesloten CSE-akkoord. De krachtige impuls aan het CVSE-proces toont de bereidheid van beide zijden te streven naar vrede en meer samenwerking. Het Westen slaagt erin de verbeterde relatie met de Sovjet-Unie aan te grijpen voor eensgezinde actie in het Golfconflict.

De relatie kan onder druk raken wanneer een niet geheel uit te sluiten machtswisseling in het Kremlin plaatsvindt op initiatief van „haviken”. Verder kan het desintegratieproces van de Sovjet-Unie onstuitbaar blijken te zijn. Welke de gevolgen daarvan zijn voor de politieke verhoudingen tussen de vijf, en voor de permanente zetel van het land in de Veiligheidsraad is niet op voorhand duidelijk.

China

Van „nieuw denken” is in China geen sprake; de oude garde van dogmatici domineert het centrum van de macht. De communistische machthebbers in Peking voeren een politiek die in de eerste plaats lijkt gericht op de instandhouding van het eigen regime in deze moeilijke tijden van verandering. Na de val van de communistische regimes in Oost-Europa en het afzweren van de ideologie door een aantal Afrikaanse regimes, is de druk op de oude machthebbers om hervormingen door te

voeren vergroot. Een voorlopig hoogtepunt waren de studentendemonstraties op het Plein van de Hemelse Vrede. Bloedig ingrijpen van het leger voorkwam het uiteenvallen van het oude regime. De Chinese regering was zich ervan bewust dat de mondiale protesten zouden kunnen leiden tot een isolatie in de internationale gemeenschap, maar het lijfsbehoud telde kennelijk zwaarder. Die isolatie is inmiddels aan erosie onderhevig. Na een jaar zijn er weer diplomatieke contacten, met name over de Golfcrisis. Kredieten van de Wereldbank en het IMF worden weer naar Peking overgemaakt.

De Verenigde Staten hebben een aanwijsbaar strategisch belang bij een redelijke verstandhouding met de Chinese machtshebbers. Dat werd treffend geïllustreerd vlak na het neerslaan van de studentendemonstraties. De VS veroordeelden de Chinese regering ongewoon fel voor het optreden tegen de studenten, maar in het geheim bracht de nationale veiligheidsadviseur Snowcroft een bezoek aan Peking. Hij gaf aan dat de strategische samenwerking tussen de twee mogendheden wat de VS betreft niet van de baan was. De achtergrond van die gebeurtenissen houdt direct verband met de wederzijdse afhankelijkheid tussen China en de Westerse landen.

De strategische samenwerking heeft haar wortels in de Koude Oorlog en kreeg een kans na de breuk tussen Moskou en de Chinese Volksrepubliek in de jaren '60. De toenadering tussen de VS en China werd zichtbaar na een bezoek van president Nixon aan Peking in 1974. Die samenwerking stelde de Verenigde Staten in de gelegenheid de politieke druk op Moskou te vergroten. Ook tegenwoordig hebben met name de VS groot belang bij een goede verstandhouding met China. In de mondiale strategische machtsbalans vormt China een pool en het speelt als regionale mogendheid een sleutelrol in het systeem van *checks and balances* in de gevoelige Zuidoostaziatische regio. Het land is in vergaande mate betrokken bij de politieke ontwikkelingen in het gebied. De VS hebben ook grote belangen in de regio en onderhouden omvangrijke militaire steunpunten in Japan, Zuid-Korea, en op de Filipijnen.

De Golfcrisis heeft de behoefte van het Westen aan samenwerking met China verder vergroot. De verontwaardiging over de neergeslagen studentenopstand is reeds geluwd en vormt steeds min-

der een belemmerende factor in de onderlinge betrekkingen. Het Westen, dat in de Iraakse agressie jegens Koeweit een aantasting van vitale belangen ziet, is uit op Chinese medewerking in de Veiligheidsraad om de agressie te keren. Een Chinees veto zou de pogingen frustreren de mondiale consensus te kanaliseren in bindende resoluties en sancties tegen het Iraakse regime.

China is tot op heden bereid medewerking te verlenen binnen de Veiligheidsraad. Het heeft de wapenleveranties aan Irak gestaakt en respecteert de boycot. Die coöperatieve houding betekent een krachtige ruggesteun voor het geschonden imago van de Chinese regering. Het regime tracht een consequente binnenlandse repressie te combineren met toenadering tot het Westen. Zo weet het voldoende machtsbasis te behouden en kan het uitzien naar Westerse steun om de kwakkelende economie een impuls te bezorgen. Het is niet onwaarschijnlijk dat ook bij toekomstige conflicten die in de Veiligheidsraad aan de orde komen, China weer een constructieve houding zal aannemen. Problemen kunnen ontstaan wanneer bepaalde Chinese belangen in de Zuidoostaziatische regio in het geding komen. Ieder toekomstig conflict waarin direct of indirect het voortbestaan van het huidige communistische regime wordt bedreigd, leidt tot een op zelfbehoud gerichte reactie. Dan moet de Chinese regering in staat worden geacht alsnog een veto uit te spreken over haar onwelgevallige beslissingen. De kwestie Tibet ligt zeer gevoelig. De welwillende houding van het Westen tegenover de Dalai Lama is China een doorn in het oog. Te veel pessimisme over de Chinese houding is niet op zijn plaats. In de kwestie Cambodja heeft China zich bv. inschikkelijk betoond na jarenlange onverzoenlijkheid jegens het Vietnamese marionettenregime in Pnom Penh en Vietnam zelf. Vrede in Cambodja is nog ver weg, maar China kan niet meer worden beticht van een starre houding in het conflict.

De Sovjetrussisch-Chinese betrekkingen zijn de laatste jaren geleidelijk aan het verbeteren. De spanning langs de gemeenschappelijke grens is afgenomen. Beide mogendheden hebben hun militaire aanwezigheid verminderd als vertrouwenwekkende maatregel. De terugtrekking van het Rode Leger uit Mongolië is ook van betekenis. Een oplossing van het zich voortslepende grensconflict is echter nog niet in zicht. Een voorlopig

hoogtepunt van de ontspanning was het bezoek van president Gorbatsjov aan Peking, maar het leverde niettemin weinig echt concreets op omdat het werd overschaduwd door de massale studentendemonstraties in de hoofdstad. De Sovjet-Unie reageerde voorzichtig op de bloedige gebeurtenissen van 4 juni 1989 om de verbeterde betrekkingen niet al te zeer op het spel te zetten.

Groot-Brittannië en Frankrijk

De bijzondere relatie tussen de VS en Groot-Brittannië is te zien als een constante in de wereldpolitiek, en komt bv. in de Golfcrisis duidelijk naar voren. Voor Londen is dat een geruststellend perspectief. Toch dreigde de relatie te verwateren door de in betekenis toenemende as Washington-Bonn. Gecombineerd met de Britse reserves aangaande de Europese eenwording raakte Londen wat aan de zijlijn van de internationale politiek. Groot-Brittannië zal ook in de toekomst zijn beleid in belangrijke mate blijven afstemmen op het Witte Huis. Wel zal de Amerikaanse aandacht in de richting van Moskou en Bonn de komende jaren in gewicht toenemen door de veranderende politieke en economische machtsbalans.

Frankrijk neemt een wat bijzondere positie in. Dat land vaart traditioneel een wat onafhankelijker koers in de internationale politiek. Parijs is slechts betrokken bij de politieke structuur van de NAVO, en blijft beschikken over een eigen nucleair afschrikkingspotentieel. Parijs zal in bepaalde kwesties de VS diplomatiek tegenspel blijven bieden. Niettemin is Frankrijk zo stevig in de Atlantische wereld verankerd dat in de praktijk consensus met de twee Westerse permanente leden mogelijk is.

Verenigde Staten

Over de positie van de Verenigde Staten is al veel gezegd. Toch verdient de Amerikaanse houding tegenover de Veiligheidsraad nadere aandacht.

De VS paren militaire aan economische macht, en die combinatie maakt het land tot de machtigste staat van de wereld. Een mogelijke recessie en de grote schuldenlast leggen een zware hypotheek op de potentie van de Verenigde Staten. Niettemin

zijn de VS als enige werkelijk in staat op mondiaal vlak de leiding te nemen, of eigenhandig ingrijpende beslissingen te nemen. Dat heeft zijn weerslag op de Amerikaanse houding tegenover de Veiligheidsraad. In het algemeen zal de machtigste staat in een forum het beste in staat zijn dat forum te beïnvloeden. Hierin schuilt niets opmerkelijks, het is de politieke realiteit. Meer dan andere lidstaten kunnen de VS de Veiligheidsraad benaderen als instrument van buitenlands beleid. Dat betekent dat onder bepaalde omstandigheden de Verenigde Staten (meer dan andere staten) dat forum niet geschikt kunnen achten om een bepaalde internationale crisis het hoofd te bieden.

Dominerende rol voor Veiligheidsraad?

De politieke verhoudingen tussen de vijf permanente leden lijken ook in de toekomst perspectief te bieden om de Veiligheidsraad meer de rol te laten spelen, die de raad oorspronkelijk is toebedeeld. De onzekere factor is vooral China. Wanneer de studentendemonstraties in Peking tijdens de Golfcrisis waren neergeslagen, had het functioneren van de Veiligheidsraad beslissend kunnen worden gefrustreerd. Potentieel kunnen conflicten in de Chinese regio, zoals de kwestie Tibet, een spaak in het wiel steken. Verder kan de instabiele situatie in de Sovjet-Unie een koersverandering opleveren, gericht op nieuwe confrontatie met het Westen. Ten slotte kunnen de Verenigde Staten, meer dan andere mogelijkheden, om redenen van opportuniteit in bepaalde internationale conflicten geen wezenlijke rol voor de Veiligheidsraad zien weggelegd.

Het gebruik van een vetorecht lijkt thuis te horen in een sfeer van confrontatie; dat toont ons de gang van zaken tijdens de Koude Oorlog. Propagandistische motieven speelden toen een hoofdrol; het dwingen de tegenstander van zijn vetorecht gebruik te maken leek vaak het hoofddoel. De lidstaat met de meeste uitgebrachte veto's op het scorebord werd beschouwd als de verliezer.

De huidige coöperatieve sfeer binnen de Veiligheidsraad heeft het gebruik van het veto teruggedrongen. Het bestaan van het vetorecht leidt wel tot een matiging van standpunten, afdgedwongen door de noodzaak naar een compromis te zoeken. ▷

De situatie is tegenwoordig „verzakelijk”, gezien de reeds genoemde informele consultaties van de permanente leden op gezette tijden. Toch mag hieruit niet worden afgeleid dat voor de Veiligheidsraad in de toekomst een exclusieve rol is weggelegd voor het bewaren of herstellen van de internationale vrede en veiligheid. Daarvoor zijn twee redenen te geven.

Ten eerste leidt het ongeschreven moratorium op het gebruik van veto's niet zonder meer tot een effectiever en frequenter optreden van de raad in internationale crises, want regelmatig kan tijdens formeel overleg immers blijken dat een permanent lid reserves heeft over bepaalde passages van een op te stellen ontwerp-resolutie. Dat leidt tot het niet in stemming brengen van de ontwerp-resolutie, of anders tot het aannemen van een sterk verzwakte versie van de oorspronkelijke tekst.

Ten tweede is het met de handhaving van de bindende resoluties van de Veiligheidsraad even somber gesteld als tijdens de Koude Oorlog. Dat is inherent aan een internationale gemeenschap die als voorheen wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van soevereine staten, die ieder de eigen belangen dienen en moeilijk kunnen worden gedwongen die belangen zomaar op te geven.

Ondanks de geschetste onzekerheden en tekortkomingen lijken voor het komende decennium

meer vooruitzichten aanwezig op een beter functionerend collectief veiligheidsstelsel.

Naschrift

De jongste ontwikkelingen in de Sovjet-Unie wijzen erop dat de hervormingen geleidelijk worden teruggedraaid. Deze kentering in het binnenlandse beleid zal op den duur haar weerslag vinden op het buitenlandse beleid. Moskou poogt de goede relatie met het Westen te continueren, maar dat gebeurt niet op alle fronten. Zo is onder meer geconstateerd dat de Sovjet-Unie bepalingen uit het CSE-verdrag ontduikt. De toenemende binnenlandse repressie legt een zware hypotheek op de Oost-Westbetrekkingen. De Westerse landen zullen grootschalige repressie en schendingen van de mensenrechten niet dulden en de samenwerking terugdraaien. Aan de andere kant blijft een goede strategische relatie met de Sovjet-Unie van wezenlijk Amerikaans belang, net als die met China.

Al met al hoeft hiermee de samenwerking binnen de Veiligheidsraad niet blijvend te worden gefrustreerd; wel zullen de verkoelde betrekkingen het overleg kunnen bemoeilijken.

Het artikel is medio november 1990 afgerond; het naschrift kwam tot stand op 14 februari 1991.

J. C. A. C. de Vogel

brigade-generaal der infanterie b.d.

Polen op weg naar 2000

Een echte wereldvrede schijnt nog steeds een ver en welhaast onbereikbaar doel: wat dit betreft geeft ook de situatie in de Golf weinig aanleiding tot optimisme. Binnen Europa daarentegen lijkt de kans op een wat vreedzamer ordening tussen staten binnen handbereik te komen. De zich verbeterende Oost-Westrelatie, het failliet van het communistische systeem en het gunstige verloop van de verschillende onderhandelingen op het gebied van wapenbeheersing en -reductie bieden tenminste uitzicht op een veiliger Europa.

Dit hoopvolle vooruitzicht heeft echter ook tot gevolg dat de politiek-strategische verhoudingen in Europa drastisch zijn (of in elk geval op korte termijn zullen worden) gewijzigd. De grote ouverture hiervan vond plaats op 3 oktober jl. met de hereniging van de beide Duitslanden. Een gebeurtenis — twee jaar geleden nog voor onmogelijk gehouden — die door de meeste Europeanen met vreugde werd begroet. Niet allen waren echter even opgetogen; bij velen heerste ook de nodige scepsis. Tot die laatste categorie behoorden nogal wat Polen die — door lange ervaring wijs geworden — met de nodige argwaan tegen deze nieuwe (en overigens onafwendbare) ontwikkeling hebben aangekeken. Of zij daarin gelijk zullen krijgen zal de toekomst leren, maar een feit blijft dat Polen door deze ontwikkelingen zowel in politiek als in militair-strategisch opzicht, in een nieuwe situatie is komen te verkeren; en dat betekent dat de Poolse regering, uiteraard na een grondige evaluatie van de nieuwe situatie, zal zijn genooddakt een nieuw veiligheidsbeleid te formuleren.

In dit artikel zal daarop nader worden ingegaan. Het in de titel gebruikte jaartal 2000 moet niet letterlijk worden genomen; het heeft slechts een indicatieve waarde.

Prognoses van toekomstige ontwikkelingen zijn bijna altijd extrapolaties van gebeurtenissen uit

het verleden; dat geldt in elk geval voor Polen. Daarom zal allereerst aandacht worden besteed aan relevante aspecten uit de bewogen en roerige Poolse geschiedenis, vervolgens zal voor zover nodig de huidige (overgangs)situatie worden belicht, om ten slotte te komen bij een paar hoofdlijnen van de Poolse veiligheidsproblematiek in de toekomst.

Een belangrijke bron voor het artikel is een recent bezoek aan Polen, waar nogal wat gesprekken met terzake kundigen zijn gevoerd, die er de voorkeur aan geven niet te worden geciteerd.

Blik in het verleden

Bij bestudering van de Poolse geschiedenis blijkt alras dat vanaf het prille begin van het Koninkrijk Polen (dat ik voor de eenvoud maar dateer in 1076, toen koning Boleslav II de troon verwierf) het verloop van die geschiedenis in belangrijke mate werd bepaald door twee externe — en nauwelijks te beïnvloeden — factoren.

Allereerst door de geostrategische situatie. Hierbij past een opmerking vooraf. Gemakshalve wordt in het artikel steeds over Polen gesproken alsof dit door de eeuwen heen een vast omschreven gebied zou zijn geweest. Dat is echter niet het geval; de grenzen van het Poolse territorium zijn in de loop van de geschiedenis zo vaak gewijzigd dat men in feite telkenmale zou moeten omschrijven wat, per tijdsperiode, daaronder zou moeten worden verstaan (zie *MS 158*(1989)(11)520).

Welnu, met deze beperking kan worden vastgesteld dat Polen voornamelijk bestaat uit vlak laagland; de zeer weinige gebergten (de Karpaten en het Tatramassief) liggen aan de huidige zuidgrenzen. In het noorden wordt het gebied begrensd door de Oostzee. Slechts twee grote rivieren (de Oder en de Wisla) doorsnijden het land in de alge-

mene stroomrichting zuid-noord; deze vormen zo doende de enige hindernis van betekenis. Dat betekent dat Polen — en in het bijzonder in de oost-westrichting — nauwelijks over natuurlijke grenzen beschikt. Daardoor heeft het van oudsher op de meest voor de hand liggende strategische opmarsroute tussen West- en Oost-Europa gelegen. Bovendien is Polen in de loop van de geschiedenis altijd omringd geweest door machtige, ambitieuze (en dus van tijd tot tijd naar expansie strevende) buurlanden.

Zo komen wij terecht bij de tweede constante factor in de Poolse historie, het feit dat die geschiedenis wordt gekenmerkt door een reeks van buitenlandse invallen, waarbij het land meestal werd bezet (en vervolgens soms zelfs opgedeeld), of in het

In zijn hele geschiedenis is Polen door zijn buurlanden verraden en verkocht

gunstigste geval slechts werd gebruikt om erdoorheen te trekken. Dat laatste gebeurde dan veelal op niet al te zachtzinnige wijze. Zo werd het land reeds in de 13e eeuw herhaalde malen verwoest door de „gulden horde” onder leiding van de kleinzoon van Dzjengis-Khan.

Daarna volgde een periode van nooit meer gekende bloei. Op het toppunt van zijn macht (einde van de 14e eeuw) strekte het rijk zich uit van de Oostzee tot de Zwarte Zee.

Vervolgens kwam het land van het Westen uit onder druk te staan. De zogeheten „Duitse Orde” veroverde grote delen van Polen, hetgeen uiteindelijk resulteerde in een „verduitsing” van de Oostzeekust en Pommeren. In de 17e eeuw had Polen bovendien te lijden onder de ambities van de Zweedse koningen die van de Oostzee een Zweedse binnenzee wilden maken.

In de 18e eeuw werd tot driemaal toe Pools gebied verdeeld tussen Rusland, Oostenrijk en Pruisen; bij de laatste deling in 1795 — het dieptepunt in de Poolse geschiedenis — hield het Koninkrijk Polen zelfs geheel op te bestaan. Onder Napoleon kwam nog even een Groothertogdom Warschau tot stand, maar het zou tot 1918 duren alvorens weer van een zelfstandige Poolse staat kon worden gesproken. Bij de vredesonderhandelingen in Versailles werd het namelijk door de geallieerden nodig geoordeeld een „bufferstaat” te creëren tussen het overwonnen Duitsland en het nieuwe revo-

lutionaire (en ook nog steeds onrustige) Rusland. Gedurende ongeveer 120 jaar heeft Polen dus niet als zelfstandige staat bestaan. Dat het desondanks kans heeft gezien de eigen taal en culturele identiteit te bewaren is in belangrijke mate de verdienste geweest van de Poolse RK kerk. Deze was — behalve uiteraard het traditionele religieuze centrum — ook het centrum van Pools nationalisme. De machtspositie, de status en het aanzien van de Poolse RK kerk in onze huidige tijd zijn voor een belangrijk deel nog steeds terug te voeren op die periode.

De recentere geschiedenis vertoont geen wezenlijk ander beeld; ook toen werd Polen verkocht en verraden door de buurlanden.

In het Duits-Russische niet-aanvalsverdrag van 23 augustus 1939 was — zoals pas veel later bekend werd — een geheim protocol opgenomen waarin de „territoriaal-politieke reorganisatie” (zoals dat toen werd genoemd) van Polen werd geregeld. Nazi-Duitsland kreeg de vrije hand in het westelijke deel van Polen en de Sovjet-Unie zou het oostelijke deel mogen bezetten. (Dat was overigens het gebied dat na de Pools-Russische oorlog van 1919-1921 onder Poolse heerschappij was gekomen.) Zoals bekend viel Duitsland op 1 september 1939 Polen binnen en op 17 september bezette de Sovjet-Unie het haar „toegewezen” gebied. De hoofdstad Warschau was grondig verwoest en Polen was voor de zoveelste keer opgedeeld. De vreugde voor de Sovjet-Unie was echter van korte duur want reeds op 22 juni 1941 vielen de Duitsers de Sovjet-Unie binnen.

In 1944, aan het einde van de Tweede Wereldoorlog kwam, mede op aandringen van de Poolse regering in ballingschap, het Poolse verzet in Warschau in opstand tegen de Duitsers. Die opstand werd uiteindelijk bloedig neergeslagen, waarbij Warschau voor de tweede maal — maar nu grondiger — werd verwoest. De Sovjet-Unie speelde daarbij een uiterst dubieuze rol. De Russische „bevrijders” maakten aan de oevers van de Wisla „pas op de plaats” totdat de Duitsers het verzet hadden neergeslagen en zodoende een belangrijk deel van de potentiële naoorlogse Poolse „reactionaire” leidinggevende klasse hadden opgeruimd.

Zoals bekend werd aan het einde van de oorlog het voormalige Nazi-Duitsland opgedeeld in vier

In de muur van de St. Jans-kathedraal in Warschau is een gedeelte van een rupsband van een zg. mini-tank ingemetseld; de plaquette roept in herinnering dat met die tank in 1944 de kathedraal door de Duitsers werd verwoest

De herinnering aan de opstand tegen de Duitsers in Warschau in 1944 wordt door de Poolse autoriteiten nog steeds levend gehouden; zeer recent nog is in het centrum dit monument ter nagedachtenis van die opstand onthuld

bezettingszones en werd het oostelijke deel (blijvend) door troepen van de Sovjet-Unie bezet.

De definitieve naoorlogse Poolse grenzen werden in 1945 tijdens de conferentie van Potsdam vastgesteld. Polen moest zijn oostelijke, voornamelijk voor Witrussen en Oekraïeners bewoonde gebieden aan de Sovjet-Unie afstaan en werd daarvoor in het westen — ten koste van Duitsland — met de voormalige gebieden Pommeren en Silezië schadeloos gesteld. Dit had voor Polen de volgende consequenties.

- Het land verschoof als het ware ongeveer 150 km in westelijke richting.
- In het westelijke deel van dat nieuwe Polen (d.w.z. voormalig Duits gebied) waren reeds Russische eenheden gestationeerd en die bleven daar ook na vaststelling van de nieuwe Poolse westgrens (i.c. de Oder-Neisselijn). Dat betekende dat Polen vanaf 1945 Russische troepen op zijn grondgebied moest dulden. Pas op 17 december 1956 werd dit in een bilaterale overeenkomst met de Sovjet-Unie definitief geregeld.

- Bovendien was het nieuwe westelijke deel uiteraard bewoond door een voornamelijk Duitse bevolking van ca. 6 miljoen inwoners. Dat werd in het toenmalige Polen met ca. 24 miljoen inwoners als een bedreigend percentage ervaren. Dat gevoel werd nog versterkt door het feit dat die Duitse minderheid in het algemeen welvarender was dan de rest van de Polen. De oplossing voor dit probleem werd gezocht in een „gedwongen” emigratie van nagenoeg die gehele Duitse minderheid naar het voormalige moederland. Daarmee was Polen weliswaar op de korte termijn verlost van dat minderheidsprobleem, maar op wat langere termijn zou er op deze oplossing toch een hypotheek blijken te rusten.

Terugblikkend op zijn geschiedenis kan worden vastgesteld dat Polen zich als het ware een historisch recht heeft verworven om met de grootste mogelijke argwaan naar de activiteiten, beloftes en ambities van de omringende landen — en met name de Sovjet-Unie en Duitsland — te kijken. Het is deze ervaring die een belangrijke rol heeft

gespeeld (en ongetwijfeld ook in de toekomst zal spelen) bij de totstandkoming en ontwikkeling van het Poolse veiligheidsbeleid.

Recente veiligheidspolitieke situatie

Het in dit kopje gebruikte woord „recent”, in plaats van bv. „huidige”, vraagt meteen al om een verklaring. Het is de bedoeling in dit gedeelte een beschrijving te geven van de veiligheidspolitieke situatie zoals die was tot ongeveer de jongste politieke omwentelingen, m.a.w. tot circa eind 1989. Toen was Polen nog een redelijk betrouwbaar lid van een ogenschijnlijk nog hecht Warschau-Pact; toen was de veiligheidssituatie in Europa (en dus ook in Polen) weliswaar verre van ideaal, maar wel stabiel en voorspelbaar.

De vraag is nu door welke factoren de veiligheidssituatie in Polen in die periode werd bepaald en welke betekenis eraan kan worden gehecht.

Toen Polen in 1948 tot een volksdemocratie werd omgevormd werd al snel een bilateraal verdrag met de Sovjet-Unie gesloten over „vriendschap, onderlinge steun en samenwerking”. Onder meer werd afgesproken dat beide landen elkaar zouden steunen ingeval van een buitenlandse agressie en de Poolse krijgsmacht werd naar Sovjetrussisch voorbeeld gemodelleerd. Het duurde echter tot 14 mei 1955 alvorens in Warschau — als een reactie op de Duitse herbewapening — het „Pact” werd getekend dat vooral onder de naam van de Poolse hoofdstad bekend is geworden.

Het lidmaatschap van het Warschau-Pact had voor Polen grote veiligheidspolitieke betekenis. Weliswaar betekende het dat de kans op een vrije democratische ontwikkeling naar westers model, in elk geval voorlopig, een gepasseerd station was (de samenhang in het communistische blok en de wederzijdse controle werden immers alleen maar hechter), maar — hoe paradoxaal dat ook moge klinken — het lidmaatschap waarborgde ook, zeker gezien uit Poolse optiek en de ervaringen uit het verleden, een redelijk stabiele veiligheidssituatie. De allesoverheersende en repressief optredende communistische partij, droeg immers (zeker in de beginperiode) in ieder geval zorg voor een stabiele politieke situatie. Dat was niet alleen het geval in Polen, maar ook in de buurlanden. En dat betekende dat mogelijke politieke avonturiers

weinig kans kregen eventuele revanchistische ideeën in daden om te zetten. Ook de gezamenlijke Warschau-Pactstrijdkrachten, die door de Sovjet-Unie werden gedomineerd, konden en mochten alleen maar worden ingezet voor het bereiken van door de Sovjet-Unie goedgekeurde politieke doelstellingen. De invallen met Warschau-Pactstrijdkrachten in Hongarije en Tsjechoslowakije zijn daarvan typerende voorbeelden.

Door lid te zijn van het Warschau-Pact werden de Poolse grenzen van 1945 in zekere zin erkend en gewaarborgd en van een onmiddellijke militaire dreiging van buurlanden was nauwelijks sprake; althans zolang Polen zich zou houden aan de „spelregels”, want dat was natuurlijk wel de voorwaarde.

Het lidmaatschap had uiteraard ook betekenis op militair-strategisch gebied.

Allereerst dient te worden bedacht dat Polen geen directe grenzen had met een NAVO-land. Daardoor — en bovendien ook nog door de zeer beperkte omvang van de DDR — was Polen niet alleen qua diepte bij uitstek geschikt, maar ruimtelijk gezien zelfs noodzakelijk, als verzamelgebied voor het operationele 2e echelon. De kern van dat

Als lid van het Warschau-Pact zag Polen zijn grenzen van 1945 in zekere zin erkend en gewaarborgd

operationele 2e echelon werd gevormd door de zg. Noordelijke Groep van Sovjetrussische strijdkrachten, gelegd in het al eerder genoemde westelijke (voormalig Duitse) deel van Polen. De vredessterkte van die Groep bedroeg slechts een staf, twee divisies en een opmerkelijk groot aantal ondersteunende eenheden, waaronder een groot aantal gevechtshelikopters. Het viel daarom te verwachten dat in oorlogstijd de Groep zou worden versterkt, mogelijk zelfs met Poolse landstrijdkrachten. Bovendien bevond zich in hetzelfde gebied een Russisch luchtleger met naar schatting ongeveer 300 Fencers.

Bovendien speelde Polen ook een belangrijke rol in het openhouden en beveiligen van de *lines of communication* tussen de Sovjet-Unie en de DDR. De belangrijkste verbindingen in Oost-Europa waren traditioneel immers de spoorwegen; vijf van de zes doorgaande lijnen lopen door Po-

len, de zesde door Tsjecho-Slowakije. (Om de gedachten te bepalen: voor het transport van een Sovjetrussische tankdivisie zijn ongeveer 75 treinen nodig.)

Een laatste factor van belang is het feit dat Polen zodanig aan de Oostzee is gelegen dat het zich als het ware aandient als de meest logische plaats om vandaar uit een offensief te lanceren ter vermeerstering van de Oostzee-uitgangen.

Al deze factoren (2e operationele echelon, *lines of communication*, Oostzee-uitgangen) en het feit dat de militaire doctrine van het Warschau-Pact nu eenmaal uitgesproken offensief van aard was, hadden uiteraard hun uitwerking op de aard en samenstelling van de Poolse strijdkrachten. Op een bevolking van ca. 38 miljoen beschikte Polen over een kadmilitieleger (dienstplicht variërend van 18 tot 36 maanden) van in totaal ruim 300.000 man. Landstrijdkrachten (ruim 200.000 man), bestaande uit drie legers met in totaal negen mechdivisies (met elk ruim 180 tanks en bijna 200 overige pantservoertuigen), een luchtlandingsstormbrigade en een marine-infanteriebrigade. Luchtsrijdkrachten (ca. 85.000 man), bestaande uit ca. 60 squadrons (jachtbommenwerpers, gevechtshelikopters, transportvliegtuigen) en luchtverdedigingstroepen. En ten slotte zeestrijdkrachten (ruim 20.000 man), met een beperkte taak gericht op de Oostzee en kustbeveiliging.

Voorts beschikte Polen nog over goed uitgeruste en bewapende eenheden die niet tot het ministerie van defensie behoorden: grenstroepen, staatsveiligheidstroepen en een soort oproerpolitie (de beruchte ZOMO).

Dit omvangrijke (para)militaire apparaat moest in stand worden gehouden en dat brengt ons logischerwijs op de economische situatie.

Het statistisch beschrijven van een economische situatie is in het algemeen al een hachelijke zaak, omdat er sprake is van een voortdurend wisselende, dynamische situatie. In het geval van Polen wordt dat nog bemoeilijkt door het feit dat communistische systemen nogal geheimzinnig plegen te doen over cijfers en dus ook over economische kengetallen. Hierdoor bestaat er in feite onvoldoende inzicht in wel gepubliceerde cijfers, hun achtergronden en verbanden. Derhalve wordt hier volstaan met een voornamelijk kwalitatieve beschrijving.

De Poolse economie laat zich het best typeren als een overblijfsel van het stalinistisch-economische denken. Ruim 90% van de industrie was in handen van de staat, met een sterke nadruk op zware industrie (in dat communistische denken beschouwd als de werkelijke bron voor welvaart). Deze filosofie was ook de oorzaak dat de produktie van consumptiegoederen schromelijk werd verwaarloosd. In het verlengde hiervan was logischerwijs ook de dienstensector zwaar ondervertegenwoor-

De Poolse economie is een overblijfsel van het stalinistisch-economische denken

digd. Slechts 35% van de beroepsbevolking was erin werkzaam (ter vergelijking: in West-Europa gemiddeld 50%). De industriële groei werd bovendien nog kunstmatig bevorderd en ondersteund door o.m. de energiekosten laag te houden. Dat dit leidde tot een onevenredig hoog energieverbruik per produkt (met de daarmee gepaard gaande milieuproblematiek) laat zich raden.

Uiteraard was er binnen dat systeem sprake van een centrale planning en was er geen concurrentie (binnenlandse noch buitenlandse). De produktie vond in het algemeen plaats in (zeer) grote bedrijven; kleine en middelgrote bedrijven ontbraken nagenoeg geheel. Het gemiddelde aantal werknemers per bedrijf bedroeg in 1986 nog ongeveer 380; in het westen was dat 66. Alleen in de landbouw is er eigenlijk nooit sprake geweest van grootschalige staatsbedrijven zoals in de Sovjet-Unie. Er waren een paar grote coöperaties, maar het merendeel van de (voor een efficiënte bedrijfsvoering overigens te kleinschalige) bedrijven bleef in particuliere handen. Nog steeds biedt het merendeel van het Poolse platteland het stereotype beeld van de armoedige huisjes met een koe in de voortuin, en omgeven met kleine percelen grond.

In de jaren '70 is geprobeerd de tekortkomingen van die stalinistische economie weg te werken en zijn enorme bedragen in het Westen geleend. Aan het eind van de jaren '70 bedroeg de schuld \$ 25 miljard, die ondertussen als gevolg van rentelasten is opgelopen tot ca. 40 miljard. Bovendien zijn die leningen nog slecht gebruikt; het exportpotentieel groeide nauwelijks en in feite werd het gehele bedrag gebruikt voor „interne consumptie”.

Toen in het begin van de jaren '80 het Westen de geldkraan dan ook langzamerhand dichtdraaide

veroorzaakte dat onder meer een dramatische achteruitgang in de levensstandaard, hetgeen weer resulteerde in de opkomst van *Solidariteit* en grote interne druk om het politieke systeem te hervormen. Die economische terugval ging ook gepaard met een enorme inflatie met als (voorlopig) hoogtepunt oktober 1989 toen er sprake was van een maandelijkse inflatie van 54%. De „B.V. Polen” was nagenoeg bankroet en het vertrouwen van de bevolking in het politieke systeem was verdwenen.

Toekomstige ontwikkelingen

Zo zijn wij inmiddels aangekomen bij de tweede helft van de jaren '80; de periode van de grote omwentelingen in Oost-Europa. Omwentelingen die in feite zijn begonnen in Polen en die — weliswaar noodgedwongen — werden getolereerd door een eveneens veranderend regime in de Sovjet-Unie. Dat brengt ons ook weer terug bij de beginvraag, namelijk hoe Polen in de toekomst invulling moet geven aan zijn veiligheidsbehoefte.

Al eerder is opgemerkt dat de Poolse geschiedenis sterk is beïnvloed door twee factoren, de geostrategische situatie en — in het verlengde daarvan — de aanwezigheid van machtige buurlanden. Welnu, de geostrategische situatie van Polen is uiteraard nog dezelfde als in de tijd van koning Boleslav II. Weliswaar is de kans op een grootschalige oorlog in Europa in de huidige situatie zeer gering en ook de techniek van de moderne oorlog is aanzienlijk veranderd, maar Polen ligt nog steeds op de meest voor de hand liggende en gunstigste strategische opmarsroute tussen Oost- en West-Europa. Bovendien heeft het nog steeds twee machtige buurlanden: in het oosten de Sovjet-Unie, ook in de nabije toekomst nog steeds een militaire reus, al is het er dan een op (economische) lemen voeten, en in het westen Duitsland, dat zich weliswaar op militair gebied vrijwillig heeft beperkt, maar naar verwachting zal uitgroeien tot een economische supermacht.

Het is dus alleszins de moeite waard de relatie van Polen met deze twee landen eens wat nader te bekijken.

De formele relatie met de Sovjet-Unie kreeg tot nu toe op twee manieren gestalte, namelijk in het

kader van het door de Russen gedomineerde Warschau-Pact en via bilaterale verdragen.

Het Warschau-Pact zal — zo werd op 20 november door de Hongaarse premier in Parijs meegedeeld (saillant detail: hij deed dat in het Duits) — binnen twee jaar worden ontbonden. Wellicht dat het nog zal voortbestaan als een soort overlegstructuur voor veiligheidspolitieke aangelegenheden; maar dat betekent wel dat daarmee de al eerder genoemde voordelen die — ondanks alle bezwaren — voor Polen toch aan dat lidmaatschap waren verbonden zijn verdwenen.

Op grond van de resultaten van lopende wapenbeheersingsonderhandelingen, maar ook op uitdrukkelijke wens van de Oosteuropese „gastlanden” worden al sinds enige tijd Sovjetrussische troepen — zij het gefaseerd — teruggetrokken. Ook de Poolse regering heeft met klem aangedrongen op een dergelijke terugtrekking. Regelmatig worden thans in Polen demonstraties gehouden waarin niet alleen wordt geprotesteerd tegen de aanwezigheid van de Sovjetrussische troepen, maar waarbij ook wordt gewezen op de enorme milieuvervuiling (vooral als gevolg van lekkage van de sterk verouderde brandstofopslagtanks) die gedurende 45 jaar door die eenheden is veroorzaakt. Na de zg. 2+4-overeenkomst, de officiële Duitse erkenning van de Oder-Neisselijnen en de de-facto-beëindiging van de Tweede Wereldoorlog, zijn er

Warschau verwacht de terugtrekking van de meeste Sovjetrussische eenheden voor het einde van 1991

ook voor de Sovjet-Unie nog maar weinig formele gronden om voormalig Duits grondgebied te blijven bezetten. In Warschau wordt dan ook verwacht dat het merendeel van de Sovjetrussische eenheden voor het einde van 1991 zal zijn teruggetrokken, zij het dat in ieder geval een kleine „kosmetische” presentie zal achterblijven totdat de volledige terugtrekking uit de voormalige DDR zal zijn voltooid.

Naar mijn verwachting zal de Sovjet-Unie na die terugtrekking, op grond van veiligheidspolitieke overwegingen, een deel van het materieel en de uitrusting van de vertrekkende troepen in Polen willen opslaan, naar analogie van de Amerikaanse POMS-sites. Voor het beheer ervan zal dan een

klein Russisch staf- en verzorgingsdetachement in Polen moeten achterblijven.

Aangezien de Poolse strijdkrachten (in elk geval thans nog) volledig zijn uitgerust met militair materieel van Russische makelij, zal een regeling met de Sovjet-Unie moeten worden getroffen over de toekomstige levering van reservedelen en componenten. Dat betekent dat op materieelgebied nog lang sprake zal zijn van een zekere mate van afhankelijkheid.

Ook verwacht ik dat het huidige verdrag met de Sovjet-Unie, waarin beide landen beloven elkaar te zullen bijstaan in geval van agressie, in essentie zal worden verlengd. Een dergelijk verdrag is voor beide belangrijk; voor Polen betekent het in ieder geval een soort levensverzekering in westelijke richting.

Resteert de vraag of de Sovjet-Unie als een bedreiging wordt ervaren. Voor de beantwoording citeer ik de „plaatsvervangend directeur Europa” van het Poolse ministerie van buitenlandse zaken, Grzegorz Kostrzewa-Zorbas. Hij zegt hierover in september 1990 in een interview:

The continuing process of the disintegration of the Soviet Union can have a negative impact. The latter country is in a constant danger of a conservative coup. As a result, the Soviet Union would fall into parties engaged not only in internal struggles, but also ready to escalate their conflict beyond Soviet borders. We cannot take it for granted that the neighbouring Soviet republics will be living in peace. This can lead to incidents, political rows and local riots which will produce thousands of refugees, loss of control over the atomic potential etc.

De relatie met Duitsland ligt wat gecompliceerder. Tot voor kort was het in de communistische wereld gebruikelijk Duitsland (de Bondsrepubliek wel te verstaan) af te schilderen als de „Europese volksvijand nr 1”. Dat beeld werd ook in Polen gekoesterd en — uit Poolse optiek — niet ten onrechte. Een revanchistisch Duitsland zou immers best weer eens aanspraak kunnen gaan maken op Pommeren en Silezië en het verlies van die gebieden zou in feite het einde van Polen betekenen. Na de omwentelingen in Oost-Europa, en met name de hereniging van de beide Duitslanden, hield dit (gedurende 45 jaar zorgvuldig opgebouwde) wantrouwen begrijpelijkerwijs niet plotseling op te bestaan; alle goede bedoelingen, overeenkomsten en beloften en het nieuwe Duitsland ten spijt. Toch is er — rationeel beschouwd — op

dit moment weinig reden om Duitsland als een militaire bedreiging te zien. De Duitse militaire omvang is beperkt (en zal dat in de toekomst ook blijven). Op politiek gebied is het land geïntegreerd in zowel een Atlantisch als een Europees bondgenootschap, waardoor eventuele ambities in oostelijke richting al in de kiem zullen worden gesmoord.

De kans op interne problemen in westelijk Polen met een Duitse minderheid die zou gaan schreeu-

Momenteel heeft Polen weinig reden om Duitsland als een militaire bedreiging te zien

wen om terugkeer „in die Heimat” kan eveneens worden verwaarloosd. De bevolking van Polen is thans voor het merendeel Pools (officiële cijfers spreken over 99%) en er wonen in Polen naar schatting nog ongeveer 100.000 etnische Duitsers. Bovendien passen die anti-Duitse gevoelens niet in de huidige politieke doelstellingen van de Poolse regering, namelijk het aangaan van nauwere betrekkingen met de EG (en uiteindelijk zelfs het lidmaatschap ervan) en het aanknopen van nauwere economische banden met Duitsland. Als er al sprake zou zijn van een bedreiging ligt die op het economische vlak. Nadat Duitsland intern (i.c. de voormalige DDR) orde op zaken heeft gesteld, zal de dan enorme economische macht o.m. in oostelijke richting worden „geëxporteerd”. Dat wil zeggen ook, of wellicht nog exacter: júíst, naar Polen. Nu reeds is er in Polen volop discussie over het eigendomsrecht in de voormalige Duitse gebieden; nu reeds zijn vele Duitsers op zoek naar vroegere familiebezittingen; nu reeds bestaat ruime belangstelling om zich in het oude land te vestigen. Juist die combinatie van economische macht en historische en emotionele verbondenheid met het westelijke deel van Polen, maakt dat Polen op termijn serieus rekening moet gaan houden met een economische afhankelijkheid van Duitsland.

Tot zover een korte beschrijving van de omgevingsfactoren (de dreiging zo u wilt). Die brengt ons nu bij de militair-strategische situatie.

Tot nu toe was de dreiging gefixeerd op de NAVO en werden de strategie en de operationele doctrine voor het gehele Warschau-Pact door de Sovjet-Unie vastgesteld. In de toekomst zal Polen deze

echter moeten gaan ontwikkelen. Waarschijnlijk zullen daarbij de volgende uitgangspunten worden gehanteerd.

- De tot dusver offensieve doctrine zal worden veranderd in een defensieve; dat zal worden weerspiegeld in (vredes)omvang, structuur en bewapening van de strijdkrachten.
- Tot dusver was de gehele defensie-inspanning gericht in westelijke richting; de nieuwe doctrine zal een hergroepering te zien geven waarbij ook eenheden in diverse richtingen zullen worden ontplooid. Dat zal gepaard gaan met hergroeperingen en verplaatsingen van eenheden.
- Polen is zich ongetwijfeld ervan bewust dat het de potentie mist zowel Duitsland als de Sovjet-Unie in een gewapend conflict tot staan te brengen. Daarom zal het zich (moeten) beperken tot een militaire strategie van conventionele afschrikking, d.w.z. de prijs voor een invaller zo hoog mogelijk maken. Het zal mij niet verbazen als daarbij het Joegoslavische model serieus in beschouwing zal worden genomen.
- De defensie-inspanning zal zich niet alleen richten op een externe dreiging; er zal terdege rekening moeten worden gehouden met een (al dan

Sedert 1655 worden bedevaarten gehouden naar het klooster van St. Paulus in de omgeving van Tsjestochowa, waar de beeltenis van de Zwarte Madonna wordt vereerd (niet aanwezige of geïmporteerde) interne dreiging.

Voor de strijdkrachten zal dat een organisatie betekenen die het best valt te typeren met de woorden "leaner and meaner". Het eerste element, „leaner”, is mede onder invloed van de wapenbeheersingsbesprekingen en budgettaire beperkingen reeds in gang gezet; daarvoor was geen nieuwe doctrine nodig. Het tweede element, „meaner”, tendert naar meer professionalisme waarbij de verhouding beroeps:dienstplichtigen waarschijnlijk zal veranderen. Maar ook dat kost geld en daarbij is het de vraag of er voldoende personeel kan worden geworven. De toekomstverwachtingen zijn immers ongunstig; bovendien hebben de strijdkrachten de sociale status, die zij hadden onder het communistische regime, verloren. In dit verband is het interessant op te merken dat de strijdkrachten de band met de RK kerk weer volledig hebben hersteld. Op 9 november 1990 vond in Tsjestochowa, waar de „Zwarte Madonna” wordt aanbeden, voor het eerst sinds 1939 een militaire bedevaart plaats. De gehele militaire top en in totaal 12.000 militairen waren daarbij aanwezig. Over afrekening met het verleden gesproken!

Aanzienlijk moeilijker zal het zijn een afdoend antwoord op de „economische” bedreiging te vinden. De momentane, rampzalige economische si-

Het zal zeer moeilijk zijn een afdoend antwoord op de „economische” bedreiging te vinden

tuatie is reeds gememoreerd en er is maar weinig zicht op verbetering. Een politieke „revolutie” kan — zoals de geschiedenis meermalen heeft aangetoond — vrij snel verlopen; de vertaling ervan in een stabiele vrije samenleving, met een economisch systeem dat op vraag en aanbod is gebaseerd, vraagt aanzienlijk meer tijd. Allereerst vereist het een groot aantal (en vaak moeizame) financiële, sociaal-economische en diplomatieke maatregelen. Daarbij valt bv. te denken aan het waardevast (en zodoende convertibel) maken van de nationale munt, aan (verdere) schuldsanering, aan privatisering van bedrijven, aan een heroriën-

tatie van zware op lichte industrie en aan managementtraining. Dat zijn in feite de technische en materiële aspecten van het probleem; dat vraagt enorme investeringen en het kost veel tijd.

Daarnaast (en misschien wel bovenal) dient er echter een cultuuromslag te volgen. (Misschien is de term „culturele revolutie” een nog betere omschrijving.) Een volledige generatie Poolse burgers heeft immers de aansluiting met het markt-

**Het grootste gevaar is het verlies
van de economische onafhankelijkheid**

economische denken gemist, zij zijn niet gewend ermee om te gaan en individuele verantwoordelijkheid te dragen. Bovendien ontbreekt er ook de ondersteunende (ambtelijke en particuliere) dienstverlenende bedrijvigheid. Zo bestaan er bv. geen makelaars, waardoor het huren (om niet te spreken over het kopen) van onroerend goed wel erg ingewikkeld wordt. De geschiedenis leert dat juist die cultuuromslag de meeste tijd vraagt, waardoor de juist door het volk zo begeerde materiële welvaart vaak (te) lang uitblijft, met als resultaat massale teleurstelling en ontevredenheid. En

dan is de verleiding voor een regering wel erg groot om als het ware economische uitverkoop te houden, met als gevolg — in elk geval op termijn — een groeiende buitenlandse economische dominantie en daardoor politieke afhankelijkheid.

Sprekend in termen van (be)dreiging is het verlies van economische onafhankelijkheid naar mijn mening het urgentste gevaar; het verloop van de recente presidentsverkiezingen heeft die mening alleen maar versterkt.

Toen de Zweden in het midden van de 17e eeuw plunderend door Polen trokken werd door het Poolse volk voor het eerst succesvol weerstand geboden bij de kloosterverting, hoog gelegen op de heuvels bij Tsjestochowa. In dat klooster werd ook een beeltenis van een Madonna met Kind bewaard, die vanwege de kleur in de volksmond de „Zwarte Madonna” werd genoemd. Sindsdien wordt in tijden van nood en rampspoed door het Poolse volk de voorspraak van die Madonna ingeroepen. Ik vrees dat het Poolse volk nog veel belevaarten naar Tsjestochowa zal moeten maken om de hulp in te roepen van zijn schutspatroun in barre tijden: de Zwarte Madonna.

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Wie is vriend, wie is vijand?

Het identificatieprobleem bij de luchtverdediging

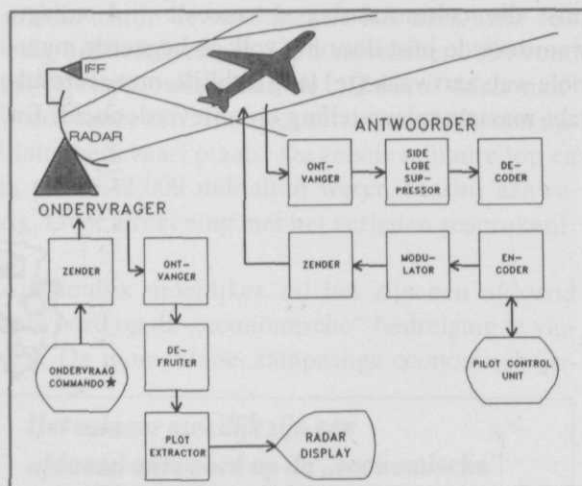
Het identificeren van vriend en vijand ten behoeve van een effectieve inzet van luchtverdedigingsmiddelen was in de Eerste en Tweede Wereldoorlog nog relatief eenvoudig. De vorm van de vliegtuigen van de tegenstander was veelal duidelijk te herkennen (met name buiten schootsafstand van de boordwapens). Bovendien was het voeren van grote identificatiekenmerken, zoals nationaliteitstekens en squadron-emblemen, vaak een extra hulp bij het vaststellen van de identiteit. Lage vliegsnelheden droegen ertoe bij dat gedurende een relatief lange periode de identiteit met voldoende zekerheid visueel kon worden vastgesteld.

Visuele positieve identificatie is in een conflictituatie heden ten dage bijna onacceptabel. Voordat het doel visueel wordt geïdentificeerd is men reeds geruime tijd in het effectieve wapenbereik van de tegenstander. Bovendien is een visuele identificatie veel moeilijker geworden door o.a. hoge vliegsnelheden en de vorm van potentieel vijandelijke vliegtuigen die steeds meer op vriendschappelijke vliegtuigen gaat lijken, of zelfs identiek is. Met de invoering van radar ontstond tevens een behoefte aan elektronische identificatie, teneinde reeds vroegtijdig in de lucht en in de commandovoeringscentra en wapensystemen op de grond een goed inzicht te krijgen van de vijandelijke dreiging, teneinde met voldoende waarschuwingstijd adequate tegenacties te ontplooiën.

Identification Friend Foe (IFF)

Voor de Tweede Wereldoorlog werd reeds geëxperimenteerd met een elektronisch ondervraag- en antwoordsysteem om vriendschappelijke vliegtuigen te onderkennen. Dat systeem staat bekend onder de naam *Identification Friend Foe* (IFF). De functie is de vriendschappelijke vliegtuigen (of schepen, tanks, e.d.; dit artikel beperkt zich tot

identificatie van vliegtuigen) die op radar zijn waargenomen, te onderscheiden van niet-vriendschappelijke vliegtuigen. Dit wordt bereikt door het uitzenden van een ondervraagssignaal naar een reeds op radar ontdekt vliegtuig. Het vriendschappelijke vliegtuig, uitgerust met een IFF-ontvanger en -zender, zal in staat zijn het elektronisch gecodeerde ondervraagssignaal te ontvangen en een gecodeerd antwoordsignaal terug te zenden, teneinde daarmee aan de „ondervrager” zijn vriendschappelijke identiteit te kunnen melden (afb. 1).

Afb. 1 Het IFF-principe (* automatisch c.q. manueel)

De behoefte aan IFF als toevoeging bij radars werd in 1935 door Watson Watt onderkend en in 1936 is een patent op IFF aangevraagd. Na verdere ontwikkelingen werd door Engeland een IFF Mark II ontworpen, dat vanaf 1940 een cruciale rol heeft gespeeld in de *Battle of Britain*. Duitsland ontwikkelde gelijktijdig ook een soort IFF, bekend onder de naam *Erstling* dat eveneens gedurende de Tweede Wereldoorlog werd gebruikt. Een verdere ontwikkeling (IFF Mark V) werd door het einde van de Tweede Wereldoorlog vertraagd. De civiele verkeersleiding nam dit onderwerp echter als basis voor het te ontwikkelen Se-

cundary Surveillance Radar-systeem zoals dat momenteel in bijna de gehele wereld wordt gebruikt. Met kleine aanpassingen aan IFF Mark V en daarna omgedoopt in IFF Mark X werd dat systeem voor militaire doeleinden in 1948 door de NAVO-landen in gebruik genomen. Amerika ontwierp nog een zg. *high-security*-mode voor Mark X en vormde daarmee de basis voor de huidige NAVO-versie Mark XII (1955).

Problemen

De niet op de IFF-ondervraging reagerende vliegtuigen werden lange tijd, bij gebrek aan beter, beschouwd als vijandelijk en als zodanig geïdentificeerd. Hier ligt het grote probleem. De beslissing „geen antwoordsignaal, dus vijandelijk” is onjuist en gevaarlijk. De vriendschappelijke vliegtuigen die, door welke oorzaak dan ook, een defecte IFF-apparatuur hebben, gestoord worden, afgeschermd worden van het ondervraagingsignaal (bereik, plaatsing antenne, e.d.), door „overvraging” worden gestoord of omdat de IFF al dan niet opzettelijk is afgezet resp. omdat een onjuiste code is ingesteld, zullen in dat geval als vijandelijk worden aangemerkt. Berekeningen hebben aangetoond dat daardoor de *fratricide* (vernietigen van vriendschappelijke vliegtuigen door eigen strijdkrachten) zeer hoog zal oplopen. Het behoeft geen betoog dat zo'n „broedermoord” moet worden vermeden.

Om *fratricide* te verminderen werden *Airspace control procedures* ontworpen, teneinde in tijden van spanning en in oorlogstijd het gebruik van het luchtruim te optimaliseren. Bepaalde stukken luchtruim worden voorbehouden aan vliegbewegingen teneinde met minimaal risico over vriendschappelijk gebied te kunnen vliegen. Andere luchtruimgebieden worden vrijgegeven aan luchtdoelartillerie, geleide wapens, luchtverdedigingsvliegtuigen, e.d., teneinde voor de luchtverdediging maximale vrijheid te verkrijgen, waarbij de vijand zoveel mogelijk afbreuk kan worden gedaan (zonder het risico van „broedermoord”). Deze procedures worden echter door geen van de luchtruimgebruikers als optimaal ondervonden en vormen dan ook al jaren een bron van kritiek zonder dat er iets kon worden verbeterd.

Een tweede probleem is de vooronderstelling dat

wij bij een positief antwoordsignaal altijd met een vriend hebben te maken. Het IFF-systeem wordt al vele jaren in de burgerluchtvaart gebruikt en de „techniek” is derhalve genoegzaam bekend.

Daarom moet worden aangenomen dat een potentiële vijand in staat zal zijn het IFF-signaal te ontvangen en na te bootsen. Het aanbrengen van zg. *security modes* van Mark XII maakt dat wat moeilijker maar niet onmogelijk. Het regelmatig doen veranderen van de andere IFF-codes is moeizaam en veroorzaakt veel foutieve instellingen met alle riskante gevolgen van dien.

NATO Identification System (NIS)

Al met al geeft de huidige situatie een tamelijk somber beeld. Het verbeteren van de identificatiemogelijkheden wordt door het Military committee (MC) van de NAVO dan ook als uitermate urgent beschouwd. De behoefte aan een betrouwbaar identificatiesysteem is reeds in 1975 door het MC vastgesteld. Nu, in 1990, is men weliswaar goed op weg naar een *Standardization Agreement* (Stanag) met betrekking tot het *NATO Identification System* (NIS), maar het zal nog wel tot 1995 duren alvorens de eerste apparatuur kan worden geïnstalleerd. Daarna zal een transitieperiode volgen van IFF naar NIS die wel enkele jaren in beslag zal nemen. Het is derhalve niet te verwachten dat voor het jaar 2000 de identificatieproblemen zijn opgelost. De NAVO is net een gletsjer: heeft een minimale snelheid, maar een oneindige stuwkracht. Het project zal dus uiteindelijk wel operationeel worden. De operationele behoeften van NIS zijn o.a. het identificeren van potentieel vijandelijke, vriendschappelijke en neutrale doelen waarbij tevens de huidige identificatieproblemen worden opgelost.

NIS-componenten

Subgroup 5 van de *Tri-service group on communications and electronic equipment* (TSGCEE) houdt zich al jaren bezig met het ontwerpen van Stanag-4162 betreffende het NATO Identification System. Sinds kort is een gedeelte van deze Stanag (met name Annex B), betreffende *Signals in space* van de NIS-ondervraag- en -antwoordcomponent door de meeste NAVO-partners ondertekend. In

principe zijn de VS, Engeland, de Bondsrepubliek, Frankrijk en Italië onder de paraplu van een *Memorandum of Understanding* (MOU) bezig een *NIS Question and Answer* (NIS/Q&A)-component te ontwerpen. De lange verdragende strijd die is gevoerd over de keuze van het frequentiespectrum is met veel moeite en politieke druk in een soort compromis tussen de BRD en de VS opgelost. Deze NIS/Q&A-component is echter alleen de storingsbestendige en *secure* vervanger van het huidige IFF en dient alleen ter identificatie van vriendschappelijke vliegtuigen. Daarmee is dus slechts een gedeelte van de operationele behoefte gedekt. Er moet dan ook een component, resp. componenten, worden ontwikkeld die in staat zal/zullen zijn de vijand en de neutralen te identificeren.

Een dergelijke component kan o.a. worden gebaseerd op „medewerking” van de vijand, door m.b.v. passieve systemen te luisteren naar elektronische uitzendingen van een potentiële vijand (boordradar, radio, hoogtemeter), waarmee een doel kan worden geïdentificeerd, de zg. *Electronic support measures* (ESM). Als echter een potentiële vijand al zijn elektronische apparatuur heeft uitgeschakeld, zal een actief systeem de identificatie moeten ondersteunen. Daarvoor kunnen technieken worden ontwikkeld, gebaseerd op *radar imaging*, infraroodpatronen, akoestische mogelijkheden, metingen van trillingen van motoren en vliegtuighuid, e.d. Enkele technieken zijn reeds in een vergevorderd experimenteel stadium, maar de operationele uitvoering zal echter nog wel enkele jaren op zich laten wachten.

Identification Data Combining Process (IDCP)

De identificatie van vriend en vijand zal dan ook door verschillende NIS-componenten moeten worden vastgesteld. De ene component geeft meer informatie over vriend dan vijand en omgekeerd. Het is daarom noodzakelijk de informatie van de diverse systemen te bundelen, zodanig dat onomstotelijk een correcte identificatie aan het doel kan worden toegekend. Het is ondoenlijk en veel te kostbaar elk grondwapensysteem en alle vliegtuigen uit te rusten met allerlei systeemcomponenten t.b.v. de identificatie. Daarom zal een elektronische manier van informatie „rondsturen”

noodzakelijk worden. De vergaarde informatie wordt gekoppeld aan een bepaald doel (*association*), voordat ze in het *data combining process* kan worden gebruikt. De identificatie-informatie dient in een standaardformaat te worden aangeboden (*conversion*), waardoor ze onderling vergelijkbaar wordt. Het combineren van deze vergelijkbare informatie (*combining*) zal dienen om een objectieve vergelijking van de aangeleverde informatie te maken en door fusie (*fusion*) te komen tot één identificatieantwoord. Dit kan bij de overige doelinformatie worden meegestuurd over bv. *data links* van C²-centrum naar C²-centrum, grondwapensystemen en vliegtuigen (*data routing*).

Dit totale proces werd lange tijd het *Indirect subsystem* (ISS) genoemd, maar heet sinds kort *Identification data combining process* (IDCP).

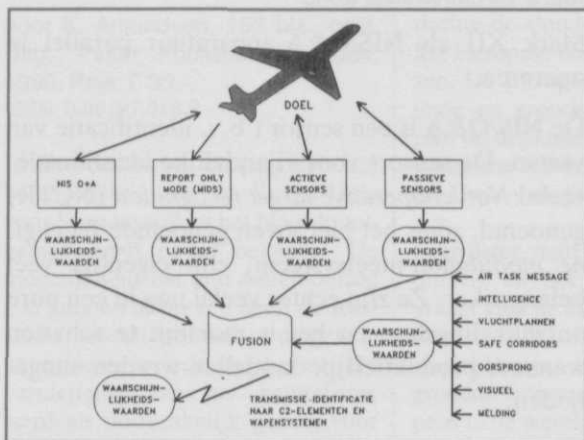
Elektronische dobbelsteen

Aan het identificatieproces zullen de actieve en passieve systemen (o.a. de NIS/Q&A-componenten) informatie leveren in de vorm van waarschijnlijkheidswaarden. Daaraan worden toegevoegd: de informatie van vluchtplannen, *airspace control procedures*, *intelligence*, *air task messages*, enz.; uit te drukken in een mate van waarschijnlijkheid. Voorbeeld: wordt met radar een vliegtuig opgemerkt dat in een *safe corridor* vliegt, dan hangt de waarschijnlijkheid, dat dit doel als vriendschappelijk moet worden geïdentificeerd, af van de breedte van die corridor t.o.v. het totale luchtruim (bv. 10% bestaat uit corridors en 90% uit overig luchtruim). Dat is van belang om vast te stellen met welke waarschijnlijkheid een vijand toevallig in de corridor zou kunnen vliegen (in dit geval in 10% van alle gevallen). In een wiskundige formule van de wiskundige Bayes (18e eeuw) kunnen waarschijnlijkheidswaarden met elkaar worden gecombineerd en voegen daarmee waarde toe aan de identiteitsbepaling. Op die manier kan tot een optimale identificatieafkondiging worden gekomen. Uit het voorbeeld kan worden aangenomen dat een vliegtuig dat in een corridor is opgespoord, in 90% van de gevallen terecht als vriendschappelijk zal worden geïdentificeerd. In 10% van de gevallen kan mogelijk een fout worden gemaakt. Door de toevoeging van bv. een waarschijnlijkheid dat door NIS/Q&A in 95% van de

gevallen een juiste vriendschappelijke identificatie wordt vastgesteld, zal voor wat betreft dit doel na ondervraging met NIS/Q&A in de Bayes-formule waarde worden toegevoegd, en wel zodanig dat de vriendschappelijke identiteit met een steeds grotere mate van zekerheid kan worden bepaald.

Potentiële vijand

Zoals reeds opgemerkt, levert de ene component meer informatie op van een vriend dan een vijand en omgekeerd. Door bv. het *Jet engine modula-*

Afb. 2 Principe van het IDCP

tion-meetsysteem te gebruiken (berust op de mogelijkheid het aantal turbinebladen van straalmotoren van een vliegtuig in de vlucht te meten) zal, afhankelijk van de hoek waaronder het vliegtuig wordt aangestraald, een bepaald frequentiepatroon ontstaan. Dat patroon is zó specifiek, dat m.b.v. de verzamelde gegevens, vastgelegd in een *data base*, de identiteit van het vliegtuig tot op zekere hoogte (waarschijnlijkheid) kan worden bepaald. Dit systeem kan derhalve goed worden gebruikt om vijandelijke doelen te identificeren. Het is wel direct afhankelijk van de mate waarin de noodzakelijke data voor een database kunnen worden verkregen, m.a.w.: weten wij voldoende van vijandelijke straalmotoren? Zelfs bij een voldoende exacte database zal te allen tijde een waarschijnlijkheidswaarde bij de uitkomst moeten worden gevoegd, bv.: uitkomst van de meting: F-16 kans 30%, tegenover Mig-23 kans 70%. Als wij weten, dat de potentiële vijand geen F-16's bezit en vriendschappelijke F-16's op dit moment niet opereren in het gebied waar is gemeten, dan

wordt door toevoeging van deze inlichting de waarschijnlijkheid dat het inderdaad een Mig-23 is, groter (vliegt de vijand ook met F-16's, dan weten wij dus te weinig, tenzij wij fratricide accepteren).

De toekenning van een bepaalde identiteit aan een niet-vriendschappelijk doel wil niet zeggen dat zo'n doel ook vijandige bedoelingen heeft en zonder meer moet worden vernietigd; dat hangt af van politieke ontwikkelingen, alarmstatus, te verwachten vijandelijke acties, het operatiegebied, enz.

Mate van voorspelbaarheid

Afb. 2 toont het principe van het IDCP. De uitkomst in de vorm van de identiteiten VIJAND, VRIEND of NEUTRAAL (*three state world*) is het hoofdkenmerk van dit proces. Het belangrijkste is dat daarmee de behoefte aan het vaststellen van de identiteit VIJAND niet is ontstaan door, zoals vroeger (met IFF) te stellen „geen vriend, dús vijand”, maar is opgebouwd uit informatie van „vijand-opsporende” sensors. Het probleem is echter dat bij deze uitkomst altijd een waarschijnlijkheidswaarde is aangegeven die door het IDCP-algoritme is verkregen. Stel dat het IDCP heeft vastgesteld dat het totaal van toegevoegde waarde aangeeft dat het te identificeren doel voor 83% vijandelijk kan zijn, voor 10% vriendschappelijk en voor 7% neutraal. Bij een drempelwaarde van bv. 82% (alles daarboven vijandelijk) zal dat doel dan door het IDCP worden voorgedragen voor de identiteit VIJAND. Het voor identificatie verantwoordelijke niveau zal die beslissing wel of niet nemen afhankelijk van de politieke ontwikkelingen. Toch zal hier een zekere mate van fratricide kunnen optreden; de uitkomst was immers geen 100% en derhalve zal een enkel vriendschappelijk doel ten onrechte als vijandelijk worden verklaard.

Hoe hoger derhalve de drempel wordt gesteld, des te lager is de fratricide, maar tevens zullen meer wél vijandelijke doelen niet worden bestreden (die de drempelwaarde niet hebben bereikt). Het hangt dus in sterke mate af van de hoeveelheid identificatiesensors en hun kwaliteit of een verantwoorde uitkomst kan worden verkregen. ▷

„Three state world” en identificatieverbijzondering

De zg. *three state world* is in afb. 3 geschetst. Daarbij zijn tevens voorbeelden van drempelwaarden aangegeven. De drie uitgangsdefinities moeten worden verbijzonderd omdat het bv. gewenst is te weten of de potentiële vijand een bommenwerper, stoorvliegtuig e.d., of iets anders is. Daarom zal in het IDCP een mogelijkheid moeten bestaan om die verbijzondering aan te geven. Dat is een discussiepunt bij het al of niet ratificeren van Stanag-4162, Annexen C en D (*IDCP Standardization agreement*) voor diverse landen waaronder de Bondsrepubliek, Italië, Spanje en Nederland, alsmede Shape. Het komt in wezen neer op de vraag of het IDCP in zijn *three state world* wel voldoet aan de gestelde operationele vereisten voor de moderne wapensystemen (t.b.v. doelselectie, hoge vuursnelheden, *decentralized execution*, e.d.).

Huidige status van het NIS

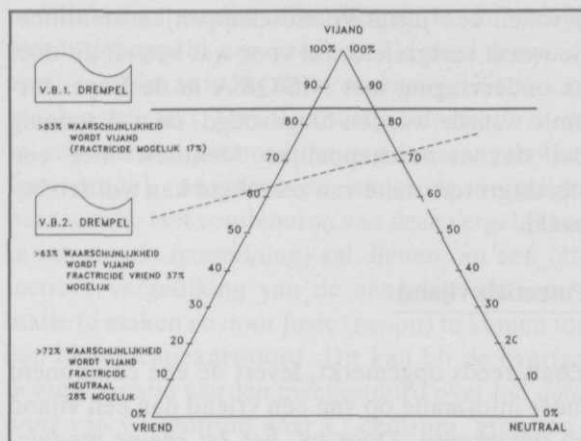
Stanag

Stanag-4162, v.w.b. Annex A (algemene beschrijving) en Annex B (NIS/Q&A), is door de meeste NAVO-landen geratificeerd om in ieder geval de ontwikkeling voor NIS/Q&A te kunnen voortzetten. Het IDCP-gedeelte (Annex C en D) wordt voorlopig vastgehouden totdat het Shape Technical Centre (STC) in Den Haag eind 1990 een studie heeft voltooid die zou moeten aangeven of het IDCP wel aan de operationele behoefte voldoet.

Nederland levert veel ondersteuning bij deze studie (specialistische inbreng van alle krijgsmachtleden).

Sensors

Het is te verwachten dat de NIS/Q&A-component, als storingsbestendige vervanger van IFF Mark XII, de eerste identificatiesensor zal worden die produktierijp is en naar verwachting vanaf 1995 in de NAVO-wapensystemen kan worden geïnstalleerd. Die installatie gaat een groot aantal jaren in beslag nemen en voor de overgangsfase wordt een transitieplan ontwikkeld om met zowel

Afb. 3 De „three state world”

Mark XII als NIS/Q&A-apparatuur parallel te opereren.

De NIS/Q&A is een sensor t.b.v. identificatie van VRIEND. De sensors voor vijandelijke identificatie, veelal *Non cooperative target recognition (NCTR)* genoemd, zoals het hierboven genoemde *Jet engine modulation*-meetsysteem, zijn eigenlijk veel belangrijker. Ze zijn echter veelal nog in een pure ontwikkelingsfase en het is moeilijk te schatten wanneer produktierijpe modellen worden aangeboden.

Slotopmerking

Het identificatieprobleem moet zo snel mogelijk worden opgelost. De behoeften zijn reeds lange tijd bekend en worden algemeen ondersteund. Er beginnen zich nu oplossingen aan te bieden. Het NAVO *committee*-systeem is echter complex en men moet met 16 landen tot een beslissing komen.

Vaak worden die echter uitgesteld tot de volgende vergadering zodat gemakkelijk weer een periode van 6 maanden verloren gaat. Voor het dilemma „wie is vriend, wie is vijand?” moet echter zo snel mogelijk een acceptabele oplossing worden gevonden. Ondanks de complexe materie en de geschetste vertraging loopt het NIS-programma langzaam verder. De zo duidelijk gestelde NIS-behoefte uit 1975 zal dan ook wel worden ingevuld. Als daarmee in 1995 een begin wordt gemaakt, zijn echter 20 jaren verstreken. Dat zal dan de prijs zijn voor de democratische wijze waarop de besluitvorming van deze soort projecten tot stand komt.

Soviet strategic interests in the north

door K. Amundsen, 153 blz., geïll.
Uitg.: Pinter Publishers, Londen,
1990. Prijs: £ 30,-
ISBN: 0.86187.018.2

In dit boek wordt de (strategische) belangstelling die de Sovjet-Unie voor Scandinavië en het Noordpoolgebied heeft nader bekeken. De mogelijkheid dat een wereldoorlog zou kunnen uitbreken heeft de Russische defensiepolitiek in de gehele naoorlogse periode overheerst. De vernietiging van het kapitalisme werd als noodzakelijk gezien voor de overleving van zowel het socialisme als de Sovjetstaat. Het overwicht aan conventionele strijdkrachten dat de Russen na de Tweede Wereldoorlog in Europa hadden moest ten koste van alles blijven gehandhaafd. De dreiging van strategische bombardementen op de Sovjet-Unie werd tegengegaan door de oprichting, in 1948, van een nationaal luchtverdedigingssysteem.

Voorts werd het kernwapenmonopolie van de VS doorbroken door de ontwikkeling van o.a. intercontinentale ballistische raketten. Geleidelijk groeide in zowel de SU als de VS het besef dat kernwapens alleen nog tot afschrikking dienden. Conventionele wapens konden, als gevolg van de technische ontwikkelingen, worden verbeterd. In de Sovjet-Unie kregen, mede als gevolg van de *flexible-response* strategie van de NAVO, scenario's voor een conventionele oorlog meer aandacht.

Gorbatsjov heeft meermalen voorgesteld tot het jaar 2000 alle kern-

wapens af te schaffen. Volgens Amundsen zijn de Russische ontwapeningsvoorstellen alleen bedoeld om tweespalt in het Westerse bondgenootschap te zaaien. Zij deelt geenszins de mening van veel Westerse politici en deskundigen die menen dat een echte Russische dreiging snel aan het verdwijnen is. Integendeel, zij meent dat alle wapenbeheersingsvoorstellen van Gorbatsjov zijn bedoeld om de militaire band tussen de VS en Europa te verzwakken of zelfs af te snijden. Het doel dat de Sovjet-Unie voor ogen zou staan is het politiek isoleren van de VS met als achterliggende gedachte de aloude Russische ambitie het Europese continent te overheersen. De Europese rijkdom, technologie en grondstoffen zouden, gezien de deplorabele toestand van de Russische economie, voor de Sovjet-Unie van groot belang kunnen zijn.

Schrijfster richt zich dan op Scandinavië en het hoge Noorden en vraagt zich af waarom in het Russische deel de strijdkrachten zo omvangrijk zijn. In 1989 bevond de grootste concentratie van kernwapens in de wereld zich op het schiereiland Kola. Al heel lang heeft de Sovjet-Unie een meer dan gewone belangstelling voor Noord-Scandinavië en het hoge Noorden omdat de Russische vloot alleen daar een relatief open toegang naar de Atlantische Oceaan en de Noordzee heeft. De Moermanskfjord met zijn belangrijke havens en marinebases Moermansk en Severomorsk kan het hele jaar alleen open blijven met behulp van ijsbrekers. Daarentegen is de nabij gelegen Noorse kust, als gevolg van de Golfstroom, het hele jaar ijsvrij.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstonden tussen de Sovjet-Unie en Noorwegen territoriale geschillen over Svalbard en de Barentszee. Svalbard, een eilandengroep, 800 km ten noorden van de Noordkaap, staat sinds 1925 onder Noorse soevereiniteit. Volgens het verdrag van 1925 hebben alle 41 staten die het hebben ondertekend (incl. Sovjet-Unie, de VS en Groot-Brittannië) het recht er mijnbouw, visserij en

jacht uit te oefenen. Er mogen echter geen militaire bases worden gebouwd en het gebruik van de eilanden voor militaire doeleinden is verboden. De Russen echter negeren Noorse wetten en bestuur en laten in hun nederzettingen geen enkele bezoeker toe. In augustus 1978 onthulden de Noorse media dat de Russen, zonder toestemming van de Noorse regering, op Svalbard een groot radarstation en een helihaven hadden gebouwd. Om problemen met Moskou te voorkomen verleende Noorwegen alsnog toestemming ondanks de verbodsbepalingen uit het verdrag van 1925. De gemoederen kwamen danig in beweging toen een Russisch vliegtuig met wapens en munitie aan boord op Svalbard verongelukte. Moskou protesteerde hevig toen een Noorse onderzoekscommissie het wrak ging onderzoeken, en was pas tevreden toen de zg. zwarte doos in Moskou arriveerde. Waarom het vliegtuig wapens en munitie aan boord had is tot heden niet duidelijk.

Behalve over Svalbard heeft Noorwegen ook een geschil met Moskou over de verdeling van het continentale plat in de Barentszee. In het Noorse deel bevinden zich grote olie- alsmede gasvoorraden. Volgens Moskou bevinden die zich deels in het Russische deel en eigent Noorwegen ze zich onrechtmatig toe. Tot op heden is een definitieve oplossing nog niet gevonden.

Kirsten Amundsen noemt de noordflank de achilleshiel van de NAVO. Als de Sovjet-Unie het dunbevolkte Noord-Noorwegen zou bezetten, wat gezien haar militaire macht op het schiereiland Kola heel gemakkelijk zou kunnen, dan heeft zij niet alleen ijsvrije havens tot haar beschikking maar ook gemakkelijk toegang tot de Westerse scheepvaartroutes. Als dat gebied in Russische handen valt zal de controle van de NAVO over de Atlantische Oceaan ernstig worden bedreigd.

Ook het Oostzeegebied is voor de Russen van enorm belang. Meer dan 40% van de Russische import en export gaat door de Oostzee terwijl zich in dat gebied 60% van de Russische scheepsbouw en scheepsrepara-

ratiebedrijven bevindt. Beheersing van de toegangswegen tot de Oostzee vereist het in bezit hebben van de zuidkusten van Noorwegen en Zweden evenals de noordkust van Denemarken.

Tussen 1969 en 1982 werden de Noorse en Zweedse territoriale wateren 122 keer geschonden. Na 1982 nam het aantal incidenten in de Zweedse wateren toe. Een aantal van die incidenten wordt uitvoerig beschreven. Onderzoeksrapporten waarin duidelijk werd aangetoond dat de Sovjet-Unie schuldig was aan de incidenten en zelfs protesten van de Zweedse regering maakten op Moskou geen enkele indruk. Integendeel, het aantal schendingen van de Zweedse territoriale wateren door Russische onderzeeboten nam alleen maar toe. Ook het door Stockholm geleverde bewijs van tal van spionageactiviteiten door agenten uit het oostblok maakte geen indruk. Schr. wil zelfs zover gaan te beweren dat Russische agenten en Spetsnaz-eenheden reeds „op hun plaats” zitten, volledig in de Zweedse maatschappij zijn ingeburgerd en slechts op een teken van Moskou wachten om tot actie over te gaan. Volgens haar ontbreekt het Noorwegen en Zweden, en in mindere mate Denemarken en Finland, aan politieke wil en moed om iets aan de Russische activiteiten te doen. Zij hoopt dat die landen op hun hoede zullen blijven en verwijst naar het in 1988 verschenen boek *Operation Garbo* van Harry Winter (waarschijnlijk het pseudoniem van een aantal vooraanstaande Zweedse defensiespecialisten). Daarin wordt tegen de achtergrond van opstanden in de Baltische staten een gedetailleerde en tamelijk realistische beschrijving gegeven van een Russische aanval op Zweden in 1992. Amundsen acht dat een reële mogelijkheid. Volgens haar kunnen economische tegenslagen, samen met opstanden en wijzigingen in het Russische leiderschap een einde maken aan glasnost en perestroika. Een staatsgreep in de Sovjet-Unie kan conservatieve leiders aan de macht brengen die het uiteenvallende rijk zullen trachten te herstellen, wat weer zal leiden tot een bevrin-

ging van de Oost-Westrelaties en wellicht tot een nieuwe Koude Oorlog. Zij meent dat de veiligheid van Scandinavië en West-Europa het best wordt gediend door handhaving van de bestaande veiligheidsafspraken en door een versterking van de band met de VS.

Soviet strategic interests in the north is een gemakkelijk leesbaar boek waarin op duidelijke wijze de Russische belangstelling voor Scandinavië uit de doeken wordt gedaan. Toch kan men zich afvragen of schr. niet een te kritische houding tegenover de Sovjet-Unie aanneemt. Anderzijds toont het recente optreden van Russische strijdkrachten in de Baltische staten aan dat men wellicht toch op zijn hoede moet zijn.

drs. W. H. LUTGERT, bibl. LSS

Nederlands-Indië 1940-1950 in kort bestek

door S. A. Lapré, 224 blz., 79 foto's, 11 krt. Uitg.: S. A. Lapré, Ermelo, 1990. Prijs: f 34,- (veteranen en nabestaanden f 26,-). ISBN: 90.800340.1.0

Over de gebeurtenissen in Nederlands Oost-Indië in en na de Tweede Wereldoorlog zijn inmiddels tientallen boeken verschenen. Een samenvattend overzicht in een gecompriëmeerde vorm komt echter betrekkelijk weinig voor en om die reden is een bespreking reeds op zijn plaats. Schrijver was gedurende de beschreven tijd in Indië woonachtig en heeft zowel de oorlog tegen Japan (incl. krijgsgevangenschap) als de politionele acties meegemaakt. Ondanks zijn ongetwijfeld emotionele betrokkenheid bij de ontwikkelingen in het voormalige rijkdeel weet hij toch met een grote mate van objectiviteit de gebeurtenissen weer te geven. Dat lukt niet altijd, zoals bv. blijkt uit de beschrijving van de gang van zaken met de republiek Zuid-Molukken. Als men jarenlang nauw met Zuid-Molukkers heeft samengewerkt, is dat echter niet onbegrijpelijk. Dit verklaart ook dat het verhaal over hen niet

eindigt in 1950, maar doorloopt tot recente datum.

Het samenvatten van tien jaar geschiedenis in ruim 200 blz. heeft tot gevolg dat bepaalde onderwerpen niet of nauwelijks aan de orde komen. Zo wordt de inzet van de Nederlandse zee- en luchtstrijdkrachten op zeer summere wijze behandeld. Ook wordt relatief weinig aandacht besteed aan de Indische (burger)maatschappij en de positie van de (Indische) Nederlanders daarin. Niettemin zijn de meest relevante onderwerpen niet vergeten; een enkele keer is zelfs van een doublure sprake. De omvang van het boek laat het in detail beschrijven van gebeurtenissen niet toe; toch gaat de schr. een enkele keer hiertoe over. Dat stoort in de meeste gevallen niet en draagt ertoe bij dat het boek niet een dorre opsomming van feiten is geworden.

De inleiding geeft in vogelvlucht de kernpunten van de ontwikkeling van het Indonesische nationalisme in de periode 1900-1940. Hierdoor wordt een goede aansluiting verkregen met de beschreven gedragingen van de nationalisten tijdens en na de Japanse bezetting. Opmerkelijk is de positieve houding, die schrijver inneemt t.o.v. Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook, die in het eerste deel van de naoorlogse periode het overleg voerde met de vertegenwoordigers van de Republiek Indonesië. Met zijn Nederlandse chefs — de bewindslieden — was tijdig overleg niet altijd mogelijk; bovendien was men in Nederland veelal onvoldoende geïnformeerd over de feitelijke situatie. Zijn handelen werd dan ook niet altijd begrepen en heeft tot gevolg gehad, dat Van Mook op vele plaatsen niet de erkenning heeft gekregen die hij verdiende.

Lapré heeft een zeer leeswaardige samenvatting gegeven van een bewogen periode in de Nederlandse geschiedenis. Zeker voor de geïnteresseerde leek geeft het boek een goed overzicht; voor uitgebreidere gegevens en voor achtergrondinformatie zal men echter ook andere boeken moeten raadplegen.

T. DE KRUIJF, bgen gn

Marsroutes en dwaalsporen

Het Nederlandse militair-strategische beleid in Indonesië 1945-1950, door dr. P. M. H. Groen, 360 blz., geïll., met drie losse kaarten. Uitg.: SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1991. Prijs (geb.): f 49,95. ISBN: 90.12.06874.6

De geschiedenis van het Nederlands-Indonesische conflict is, aldus de schrijfstijl, tot dusver op twee manieren beschreven. Enerzijds de militaire ervaringen en anderzijds de politieke en diplomatieke ontwikkelingen; beide blijken weinig raakvlakken te hebben. Met dit boek beoogt zij hiertussen een verbinding tot stand te brengen.

De ontwikkelingen op militair-strategisch gebied behandelt zij in vier hoofdstukken. De tekst is een enigszins bewerkte vorm van eerdere publicaties. In een afsluitend hoofdstuk passeren de belangrijkste gebeurtenissen nog eens de revue en worden ze geëvalueerd. Aan het slot zijn samenvattingen in het Engels en Indonesisch opgenomen.

In hoofdstuk 1, „Wapenschouw”, beschrijft Groen de vele pogingen om met de Britten tot overeenstemming te komen over de wijze van optreden tegen de Republiek en het toelaten van Nederlandse troepen tot de Archipel. De Britten waren niet van plan, maar ook niet in staat, krachtadig tegen de nieuwe Republiek op te treden. Zij beperkten zich tot het ontwapenen en afvoeren van de Japanse troepen en het beschermen en evacueren van de Europeanen, die geïnterneerd waren geweest. Aan Nederlandse zijde waren de meningen over de wijze van optreden tegen de Republiek sterk verdeeld. De militaire leiding in Indië (Helfrich en Van Oyen) was van mening, dat het Republikeinse gezag snel zou instorten indien krachtig zou worden opgetreden. Maar voorshands ontbraken nog de Nederlandse troepen. Van Mook, geadviseerd door de guerrilla-expert Schilling, hield meer rekening met de feitelijke situatie en de mo-

gelijkheden. Volgens hem zou met enige militaire druk overeenstemming met de gematigden in het Republikeinse kamp kunnen worden bereikt en een regeling getroffen voor een geleidelijke overdracht van de soevereiniteit. De afwijkende en weinig soepele houding van Helfrich en Van Oyen was de reden dat zij het veld moesten ruimen. Spoor werd legercommandant en Pinke vlootvoogd; nu echter duidelijk onder de landvoogd Van Mook geplaatst. De verhoudingen waren op papier duidelijk en — aldus schr. — in overeenstemming met het collegedictaat van de HKS: „De veldheer moet zich neerleggen bij het besluit van de staatsman”.

In het tweede hoofdstuk komt de Eerste Politie Actie aan de orde. Tot actie werd besloten, omdat de Republiek onvoldoende bereidheid toonde het Akkoord van Lingadjati verder uit te werken. Bovendien werd het bestand door de Republikeinse eenheden frequent geschonden. Over het doel van de actie hebben steeds twee stromingen bestaan: een beperkte actie om de Indonesiërs tot een gematigder houding te dwingen, en een actie om het gehele Republikeinse gebied te bezetten. Omdat de PvdA dit reeds als het uiterste middel beschouwde, werd tot beperkte actie besloten. Toen die niet tot het beoogde doel leidde, stelden zowel Van Mook als Spoor voor door te gaan totdat een volledige bezetting was bereikt. Zowel door externe druk (VS), als interne problemen in het kabinet (PvdA), weigerde de regering met dit voorstel in te stemmen. Hierdoor bleef de omvang van de Eerste Politie Actie beperkt. Welke omvang de actie ook zou hebben, er werd gekozen voor de zg. „speerpuntstrategie”, d.w.z.: in het betreffende gebied de vitale punten zo snel mogelijk bezetten, daarna het omliggende gebied, en ten slotte door zuivering het gebied pacificeren.

In hfdst. 3 worden de ontwikkelingen tussen de Eerste en de Tweede Politie Actie beschreven. De speerpuntstrategie bleek niet tot het verwachte resultaat te leiden. De Republikeinse troepen, die in het

door de Nederlanders bezette gebieden waren achtergebleven gingen over tot guerrilla-acties en volgden daarbij de aanwijzingen van hun leiders uit de onbezette gebieden. De Republikeinse wisten een effectief samenwerkingsverband tussen leger, bestuur en bevolking op te bouwen (zg. „Wehrkreise”). Spoor was van mening, dat de Republikeinse leiding zou moeten worden uitgeschakeld om de guerrillero's met succes te kunnen bestrijden. Hij wilde dat zo snel mogelijk uitvoeren, omdat hij vanwege de komende demobilisatie ervaren troepen zou kwijtraken. Van Mook ontwikkelde in die tijd de zg. „afknabbelingsstrategie”, inhoudende dat de gebieden zouden worden bezet waar de tegenstander zwak was. Het gebied van de Republikeinen zou aldus op eenvoudige wijze aanzienlijk worden verkleind en Van Mook hoopte de Republikeinse leiding daardoor tot meer inschikkelijkheid te bewegen. Hij liet zijn idee echter varen, toen Van Royen hem duidelijk maakte, dat zulks in het buitenland een zeer slechte indruk zou maken. In die fase werd Van Mook vervangen. Zijn opvolger Beel bleek, als Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon, minder kritisch te staan tegen de plannen van de legerleiding. Na lang aarzen en nadat was gebleken, dat overleg zinloos was, werd tot de Tweede Politie Actie besloten.

Het vierde hoofdstuk schetst het verloop van die actie. Volgens schr. moest nu worden aangetoond dat de „speerpuntstrategie” tot succes zou leiden. De bezetting verliep vlot, maar doordat de Republikeinse troepen veelal het gevecht ontweken en exfiltrerden, was het niet mogelijk die eenheden te vernietigen. Mede door de „Wehrkreise” wisten de Republikeinse troepen, al dan niet onder dwang, zich van de steun van een belangrijk deel van de bevolking te verzekeren. Dat had tot gevolg dat de contra-guerrilla onvoldoende succes had. Het gebrek aan succes (er ontstond een patstelling) en, meer nog, de internationale druk dwongen Nederland tot het opgeven van vrijwel alle ambities. ▷

In een slotbeschouwing signaleert schr. bij de gezagsdragers aan Nederlandse zijde in 1945 een aanvankelijke unanimité om de Republiek te liquideren en vanuit die optiek werd besloten troepen te sturen. De Indische leiders (met name Van Mook) kwamen als eersten tot het inzicht, dat overleg met de Republiek moest worden gevoerd. In de loop van 1946 volgde de Nederlandse regering dan toch de visie van Van Mook. Spoor echter beschouwde de Republikeinse leiders als collaborateurs; dat zou een verklaring kunnen zijn voor het voorstel de Republiek te vernietigen. Toen de politieke leiding zich een beperktere doelstelling voor ogen stelde, schikte hij zich, maar wel was in zijn plannen steeds de ruimte aanwezig om zo nodig door te gaan en de Republiek te vernietigen. Tijdens de Tweede Actie kreeg hij zijn kans, maar toen bleek de „speerpuntstrategie” niet meer tot het gewenste resultaat te leiden. Als belangrijkste oorzaken noemt Groen de ontoereikende militaire Nederlandse macht, die v.w.b. de inzet afhankelijk was van een weifelende Nederlandse regering en een Republikeins guerrillaleger, dat zich dankzij de steun van de bevolking staande wist te houden. Groen constateert een verschil in strategie: Nederland koos voor een snelle vernietigingsstrategie, terwijl de Republiek zich richtte op een uitputtingsstrategie. De Nederlandse strategie bleek hierop niet het afdoende antwoord te zijn. In een poging aan te geven, welke strategie dan wel bruikbaar zou zijn geweest, vergelijkt zij het Nederlandse optreden met dat van de Fransen in Vietnam en de Britten in Malakka. Volgens haar zou, naast een andere politieke koers, de kleinschalige contra-guerrilla, zoals in Malakka toegepast, ook de oplossing voor Indië zijn geweest. Het is jammer, dat Groen zonder veel argumenten tot die conclusie komt. Een eerste vergelijking leert, dat de sterkteverhouding tussen de geregelde troepen en de guerrillero's in Malakka gunstiger was dan in Indië. Groen beschrijft hoe de strategie werd toegepast, maar niet hoe ze tot stand kwam. Het mi-

litaire-besluitvormingsproces, dat de basis moet hebben gevormd voor de gekozen strategie, komt dus niet aan de orde. Niet onbegrijpelijk, want het resultaat wordt nu eenmaal gemeten; militair gezien is een dergelijke analyse echter wel van belang.

Ondanks deze kritiek kan worden gesteld dat schr. met dit boek de militair-strategische aspecten van het conflict, die tot dusver voor velen vrij diffuus waren, op heldere wijze heeft beschreven. Ook zijn de losse kaarten een grote steun, want velen zullen de kaart van Indië niet meer in het hoofd hebben. Van harte ter lezing aanbevolen! Daarbij zij vermeld dat KL-personeel het boek tegen een gereduceerde prijs bij de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf kan afhalen.

T. DE KRUIFF, bgen gn

Officiersopleidingen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in Nederlands- Indië 1936-1950

186 blz., geïll. Uitg.: Vereniging Officieren ex-KMA Bandoeng, ex-KIM Soerabaja en ex-res.officieren Bandoeng, Aerdenhout, 1990. Prijs: f 35,- (excl. verzendkosten).

In het ten geleide gaat de redactie in op de behoefte bij hen die in het voormalige Nederlands-Indië een opleiding tot (reserve)officier hebben genoten om herinneringen op te halen. Het boek heeft dan ook — aldus de redactie — ten doel een basis te verschaffen waarop een ieder zijn herinneringen kan enten resp. zijn geheugen kan oprispen. Gelukkig wordt ook een tweede doel genoemd: het vastleggen van de geschiedenis van de officiersopleidingen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) tussen 1936 en 1950, want het boek verdient vanuit beide optieken aandacht. Allereerst de opzet. Het boek omvat een historische achtergrond, vijf hoofdstukken, bijlagen en een na-

schrift; 46 foto's en diverse andere illustraties ondersteunen het geschreven woord.

In de historische schets wordt ingegaan op het KNIL en de internationale ontwikkelingen in Europa en Azië tussen 1933 en december 1941, de aanval op Pearl Harbour. Hfdst. 1 beschrijft de opleiding tot reserveofficier in de periode 1936-1942. Aandacht wordt besteed aan de betekenis van de reserveofficier voor het KNIL, de voorziene taken en de opleiding zelf. De functie van het Corps Opleiding Reserve Officieren (CORO) wordt verduidelijkt. De korpsgeest komt nadrukkelijk aan de orde. Naar analogie met de KMA te Breda ontstonden er een CORO-bestuur, een CORO-eindfeest en zelfs het CORO-lied „Komt mannen makkers!” van de hand van officier-arts Hilfman, later hoogleraar in Leiden. In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op de opleiding van de artilleristen, de opleiding van de inheemse lichte van het CORO en de uiteindelijke inzet van de (oud)cursisten na de Japanse aanval op Nederlands-Indië. Hfdst. 2 handelt over de KMA in Bandoeng en beschrijft de periode Menadostraat, de periode Houtmanstraat en de zogeheten Garoetse periode, de KMA onder oorlogsomstandigheden. Er wordt een breed beeld geschetst waarbij o.a. wordt ingegaan op de voorziene instroming, het tot stand komen van de KMA-Bandoeng, de selectie, de dagelijkse gang van zaken, de opleiding zelf, de relaties tussen cadetten en adelborsten van het KIM-Soerabaja, de relaties tussen de KMA en de stad Bandoeng en de plotselinge veranderingen na de Japanse aanval op Hawai. Interessant is de grote aandacht die men had voor het introduceren van de tradities, gebruiken en terminologie van het Bredase Cadettencorps. Bekende begrippen als *foettijd*, *senaat*, *assaut*, *pa* en *zeun* passeren de revue. Kenmerkend voor de toenmalige verhoudingen is de beschrijving van de viering van de 113e verjaardag van de KMA op 13 juni 1941. De burgemeester van Bandoeng overhandigde toen, namens de burgerij, aan de Directeur een klein model van het

Korpsvaandel van de KMA. Dat model werd na de capitulatie door twee cadetten-vaandrig gered en verborgen. In 1978 werd het, bij de viering van het 150-jarige bestaan van de KMA in Breda, door een van hen aan het Cadettencorps overhandigd. Het is te hopen dat deze geschiedenis niet in vergetelheid raakt. Hetzelfde geldt voor de onverzettelijkheid van twee cadetten-sergeant van de KMA Breda. In januari 1941 ontvluchtten zij bezet Nederland en meldten zich ruim een half jaar later op de KMA-Bandoeng. Ook hun voorbeeld ligt in dit boek vast. Hfdst. 3 handelt over het einde van de vooroorlogse opleidingen en beschrijft de gebeurtenissen tussen 28 februari en 8 maart 1942, de datum van de capitulatie. Hfdst. 4 omvat twee bijdragen: de beschrijving van de reis van de reeds genoemde cadetten-sergeant van Nederland naar Nederlands-Indië en de belevenissen van cadetten die naar de Militaire luchtvaart overgingen. Het laatste hoofdstuk beschrijft de naoorlogse officiersopleidingen op de School voor reserveofficieren der infanterie (SROI) te Bandoeng. Veel aandacht wordt besteed aan de selectie die werd toegepast en de inhoud van de opleiding. Het verhaal eindigt met de soevereiniteitsoverdracht. In het naschrift geeft de redactie kort aan hoe het de oud-cursisten verder verging. De bijlagen omvatten niet alleen de naamlijsten van de SRO-cursisten (1936-1950) en van de cadetten, maar ook informatie over het larenkorps KMA 1940-1941, het CORO-sporttoernooi 1941, over de CORO-revue „De Hongaarse krul” en het CORO-lied, alsmede een mededeling van het departement van oorlog van juni 1940 m.b.t. de opleiding tot beroepsofficier KNIL en een afschrift van een beschikking van de gouverneur-generaal houdende de aanstelling tot luitenant. Een overzicht van referenties sluit het boek af. Deze uitgave lijkt mij een kostbaar bezit voor alle oud-cursisten en bij de opleiding betrokken functionarissen. Ook nabestaanden kunnen er interessante informatie in vinden. Het boek is echter ook zeker voor een breder pub-

liek interessant en van belang; wie interesse heeft voor opleidingen en de geschiedenis van KNIL en KL vindt relevante informatie. Het valt te hopen dat vanuit een breed lezerspubliek aanvullende informatie wordt aangedragen om enkele door de redactie onderkende lacunes te kunnen vullen. Het boek verdient een 2e druk. Wellicht kan dan ook een korte toelichting worden gegeven bij het Legioen van de Mangkoenegoro (Solo) en het Korps Barisan (Bangkalan) als genoemd op blz. 75. Ook zou mogelijk meer informatie kunnen worden opgenomen over de cadetten Luntunggan en Tjhwa Siong Pik, die vanwege verzetsdaden tegen de Japanners in 1945 werden onthoofd (blz. 115). Tegelijkertijd kan een enkele taalkundige onvolkomenheid worden gecorrigeerd. De vereniging, de redactiecommissie en de medewerkers verdienen lof voor hun initiatief en het resultaat.

J. M. J. BOSCH, lkol cav

Overwinning door beter management

Generaal Pattons kracht, door P. B. Williamson, 170 blz. Uitg.: Omega Boek, Amsterdam, 1990. Prijs: f 39,50
ISBN: 90.6057.410.9

George S. Patton was in de Tweede Wereldoorlog achtereenvolgens commandant van 2 Armored Division, 1 Armored Corps en ten slotte Third Army. Hij gaf de 2 Armored Division de bijnaam *Hell on wheels* hetgeen hem ten voeten uit typeert als een vechtjas, een kleurrijke figuur en een inspirerende commandant. Tijdens zijn leven was hij al een legende, die nadien door filmindustrie en populaire geschiedschrijving is bevestigd. Dat is ook het geval in dit boek dat in 1979 verscheen onder de titel „I remember General Patton's principles”. In de huidige titel is het begrip management met de haren erbij gesleept, wellicht in de veronderstelling de verkoop ermee te bevorderen.

In deze recensie zal niet worden ingegaan op het veel besproken verschil tussen management en leiding geven. Vastgesteld moet worden dat het boek niets met het eerste en alles met het tweede begrip heeft te maken. De beste titel voor het boek zou zijn: „Patton, portret van een charismatisch leider”. En misschien zou dat zelfs nog beter voor de verkoop zijn.

Wat is charismatisch leiderschap? Charismatische leiders dwingen volgzzaamheid af door persoonlijke uitstraling en inspiratie. Voorwaarden en elementen van dit type leiderschap zijn een dominerende persoonlijkheid, een ideologie en het vermogen in verschijning, gedrag en woordgebruik de ideologie in pakkende symbolische boodschappen voortdurend uit te zenden. Een charismatisch leider bindt en boeit. Van hem gaan zo'n sterke aantrekkingskracht en voorbeeldwerking uit dat volgers uit overtuiging volgen worden.

Dit alles was van toepassing op Patton. Hij benutte zijn bijzondere gaven om het uiterste te halen uit de militairen die onder zijn leiding stonden en hen daardoor te vormen tot de beste soldaten van het beste leger. De principes waar hij op hamerde vormen „klassiekers” in het militaire leiding geven: opdrachten zijn belangrijker dan voorschriften; zorg voor open communicatielijnen; zorg eerst voor je soldaten; het her-senwerk begint in je longen; de mens is het enige oorlogstuig; wees nooit bang te zullen falen; vertoon je in de frontlinie; *de manier om te winnen is nooit verliezen*”, enz., zeven hoofdstukken lang.

Ondanks de „pijn-is-fijn”-toon-zetting op sommige plaatsen is het lezen van dit boek van belang voor leidinggevers in een leger in vreedstijd. Indringend wordt onder de aandacht gebracht hoever leiderschap kan gaan. Dat levert prikkelende stof op tot reflecteren op het eigen leiding geven. Bij het lezen moet de persoonsverheerlijking door de schrijver maar op de koop toe worden genomen.

drs. Ch. F. TURPIJN, kol mpsd

De VS een aerospace-natie?

The 'maritime-nation-theory' isn't wrong. It just misses a more important point.

De VS zijn een maritieme natie. Deze stelling kent in Amerika heel wat aanhangers. Zij zien de VS als een soort eiland, dat voor zijn welvaart en vrijheid afhankelijk is van de zee(wegen). Ter bescherming van deze maritieme belangen hebben de VS een marine nodig met een omvang van 600 schepen.

In zijn artikel stelt kol Drew¹ dat die redenering op zich valt te verdedigen. Hij constateert evenwel nogal wat eenzijdige aandacht voor dit gegeven. Buiten beschouwing blijft over het algemeen dat de VS niet alleen aan twee oceanen grenzen, maar dat zowel de continenten als de oceanen worden overweld door lucht en ruimte. Militair, economisch en technologisch wordt daardoor *aerospace* steeds belangrijker. Dat maakt de VS bovenal tot een *aerospace-natie*.

Het militaire belang van *aerospace* is jarenlang onderbelicht gebleven, o.a. omdat zij, die *airpower* een warm hard toedroegen (de „luchtmachters”), zich in het verleden te

¹ Kol Drew (USAF) is hoofd van het Aerospacepower Research Institute (ARI), verbonden aan de Air University van de Amerikaanse luchtmacht. ARI maakt deel uit van het Center for Aerospace Doctrine, Research and Education (CADRE). De binnenkort te verschijnen nieuwe Amerikaanse luchtmachtdoctrine (AFM 1-1) is een produkt van CADRE.

veel hebben gericht op de visie van de grote *airpower*-profeten (Trenchard, Mitchell en Douhet). Begrijpelijk, gelet op het bijzondere (en zelden erkende) karakter van het luchtwapen. Voor de eerste maal immers konden vijandelijke vitale centra worden bestookt zonder eerst het vijandelijke leger of zijn marine te moeten verslaan. Menige vraag was echter in de eerste jaren van de (militaire) luchtvaart (nog) te complex voor een helder antwoord. De „profeten” beloofden mede daardoor te veel. De opkomst van nucleaire wapens leidde bovendien de aandacht af van de essentie van *airpower*. De boodschap van luchtmachters kwam daardoor zelden volledig tot haar recht. Inderdaad, *airpower* kan effectief functioneren — wellicht zelfs op beslissende wijze — zonder directe steun van land- en zeestrijdkrachten, maar te constateren valt óók dat leger noch marine effectief kunnen opereren indien onder vuur van vijandelijke vliegtuigen. Hun effectiviteit neemt bovendien buitenproportioneel toe indien assistentie aanwezig is van eigen *airpower*.² Technologische problemen die de profeten nog parten speelden zijn nu voor een belangrijk deel opgelost. Moderne vliegtuigen kunnen vrijwel altijd en overal vliegen. Gevechtsvliegtuigen kunnen met hun „slimme” wapens en EOVMiddelen een grote scala aan doelen treffen. Zelfs de ruimte speelt inmiddels een cruciale rol. Het valt nu niet meer te ontkennen dat *aerospace power* de hoeksteen is geworden van de hedendaagse militaire macht.

Hoewel dat militaire gegeven op zich van groot belang is voor de VS als natie, het betekent niet automatisch dat er sprake is van een *aerospace-natie*. De invloed op de economische macht van de VS speelt de doorslaggevende rol. Voor twee

² Daardoor zijn bv. moderne marines omgevormd tot maritieme luchtmachten. De vliegtuigen afkomstig van vliegkampschepen vormen de hedendaagse maritieme slagkracht bij uitstek. Zeeën zijn al lang geen exclusief maritiem operatieterrein meer; oceanen worden dat steeds minder.

economische pijlers (industrie en transport/handel) geldt daarbij het volgende. De *aerospace*-industrie (het militaire deel niet meegerekend) had in 1989 een handelsoverschot van \$ 28 mld (ter vergelijking: het overschot op agrarische producten was \$ 18 mld). Daar staat een civiele scheepvaartindustrie tegenover die inmiddels is gezakt beneden het niveau van Joegoslavië en Spanje. Van oudsher wordt de zee gebruikt voor bulktransport. Dat zal ook zo blijven. Zeetransport is evenwel irrelevant voor personenvervoer en voor vervoer van hoogwaardige materialen. Ook het trein- en bustransport in de VS is kwijnend. Daar staat tegenover dat in de VS (in 1987) via luchttransport een half miljard mensen werd vervoerd over een afstand van 800 mld km. Ook het transport van informatie heeft onder invloed van *aerospace*-ontwikkelingen een enorme verandering ondergaan. Daarbij speelt met name de ruimte een cruciale rol. Hoe zou de wereld functioneren zonder mondiale communicatie via satellieten? Men denke slechts aan de satelliet-TV-stations in opkomst. De integratie van de wereldeconomie is voor een belangrijk deel te danken aan elektronische transfers via satellieten.

Om al deze, voor de huidige wereld vitale, functies te kunnen uitvoeren is vrijheid nodig van lucht en ruimte. Het ziet er dus naar uit dat in de 21e eeuw „vrijheid van lucht en ruimte” ten minste net zo belangrijk wordt als „vrijheid van de zee” in het verleden is geweest. Amerika is in diverse opzichten groot geweest: een groot agrarisch land, en een grote industriële en maritieme macht. Dat verdwijnt in de 21e eeuw natuurlijk niet. Maar hedendaags beleid kan uitsluitend worden bepaald met een blik op de toekomst, dus op de wereld zoals die zal worden, en niet zoals die was en nooit meer zal zijn. Daarom zal Amerika in de 21e eeuw bovenal een *aerospace-natie* zijn.

D. M. Drew — We are an aerospace nation. *Air Force Mag.* (1990)(11) 32.

J. F. W. VAN ANGEREN, lkol KLU